

343, 29(043)
17758

Національний університет "Одеська юридична академія"

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ в судовій практиці

СЕРІЯ Навчально-методичні посібники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Серія «Навчально-методичні посібники»

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Навчально-методичний посібник
для слухачів Інституту підготовки професійних суддів

Одеса
Фенікс
2011

Укладачі:

Артеменко І.А. – канд. юрид. наук, доцент;

Березовська Н.Л. – канд. юрид. наук, доцент;

Горбачова І.М. – канд. юрид. наук, доцент;

Гуртовенко О.Л. – канд. юрид. наук, доцент;

Коломієць Ю.Ю. – канд. юрид. наук, доцент;

Полянський Є.Ю. – канд. юрид. наук, доцент;

Туляков В.О. – доктор юрид. наук, професор (відп. редактор).

**Рекомендовано до друку рішенням Навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 13 від 16 травня 2011 р.).**

Призначення покарання : навч.-метод. посібн. / авт. кол. ; відп. ред.
В. О. Туляков. – О. : Фенікс, 2011. – 116 с. – (Сер.: Навч.-метод. посібники).

© Авт. кол., 2011

© Оформлення ПП «Фенікс», 2011.

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Вчення про злочин і вчення про покарання є найважливішими розділами Загальної частини кримінального права.

Завданням спецкурсу є прагнення до удосконалення знань студентів Інституту підготовки професійних суддів щодо проблематики вчення про кримінальну відповідальність та покарання. Зміст його утворюють питання, присвячені визначенню кримінальної відповідальності і покарання, праву покарання, межах покарання, кримінально-правовим проблемам диференціації і індивідуалізації кримінальної відповідальності і застосування покарання.

Визначення відповідальності, визначення покарання, диференціація і індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання як елементи реалізації кримінальної політики будь-якої держави відіграють значну роль в організації системи кримінально-правової охорони. У цьому зв'язку ні один юрист, який працює в сфері кримінального правосуддя, не має право обмежувати свої знання про право покарання лише початковими відомостями, отриманими з курсу Загальної частини кримінального права, аналізом передумов організації кримінального переслідування в межах процесуальних відносин, а також аналізом характеристик виконання покарання в межах курсу кримінально-виконавчого права.

Необхідне більш глибоке проникнення в сферу права покарання, соціології кримінального права, психології кримінальної відповідальності і покарання. Знання реалій існування і реалізації кримінальної відповідальності і покарання в межах існуючої правової форми допоможе студентам професійно визначати передумови застосування тих або інших норм кримінального права.

Для того щоб в процесі вивчення спецкурсу студенти могли більш повно орієнтуватися в об'ємі матеріалу в цих методичних вказівках, завданнях і планах практичних занять дається стисла характеристика тем курсу.

Методичні вказівки не містять позитивного викладення матеріалу і надають лише пояснення до найбільш складних питань спецкурсу і рекомендації до їх вивчення.

Тема «Звільнення від кримінальної відповідальності» вивчається студентами самостійно.

З метою закріплення отриманих знань студенти обов'язково повинні виконати завдання і вирішити задачі, надані після кожної теми практичних занять.

Посібник також містить контрольні питання до заліку та для самоперевірки, до яких потрібно повернутися після вивчення спецкурсу та перевірити, як засвоєний матеріал.

Методичні вказівки, завдання і плани практичних занять з спецкурсу обговорені і затверджені на засіданні кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ «ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ»

№	Назва теми	Л	ПЗ	СР
1.	Покарання: принципи, загальні засади та особливі умови призначення	6	2	
2.	Призначення основних видів покарання за кримінальним законодавством України	6	2	
3.	Призначення додаткових видів покарання за кримінальним законодавством України	4	2	
Усього		16	6	

ПРОГРАММА СПЕЦКУРСУ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. ПОКАРАННЯ: ПРИНЦИПИ, ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВІ УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ – 6 год.

1. Поняття покарання та його співвідношення:
 - а) з кримінальною відповідальністю;
 - б) з іншими заходами кримінально-правового впливу.
2. Поняття системи покарань та принципи її побудови.
3. Види покарань за кримінальним законодавством України та в науці кримінального права.
4. Поняття та види принципів призначення покарання:
 - а) значення загальних та галузевих принципів права під час призначення покарання;
 - б) спеціальні принципи інституту призначення покарання.
5. Загальні засади призначення покарання:
 - а) призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України;
 - б) призначення покарання в межах, установлених у санкції статті Особливої частини КК України;
 - в) призначення покарання з урахуванням ступеня тяжкості конкретного вчиненого злочину;
 - г) призначення покарання з урахуванням обставин, які пом'якшують покарання;
 - д) призначення покарання з урахуванням обставин, які обтяжують покарання;
 - е) призначення покарання з урахуванням особи винного.
6. Особливі умови призначення покарання:
 - а) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом;
 - б) призначення покарання за незакінчений злочин;
 - в) призначення покарання за злочини, вчинені у співучасті;
 - г) призначення покарання за сукупністю злочинів;
 - д) призначення покарання за сукупністю вироків.
7. Особливості призначення покарання неповнолітнім.
8. Особливості призначення покарання іншим спеціальним суб'єктам (жінки, службові особи, військовослужбовці, інваліди, особи похилого віку тощо).

При вивченні даної теми слід мати на увазі, що кримінальна відповідальність та покарання не тотожні поняття.

Питання про сувору диференціацію відповідальності і покарання в юридичній літературі виникло на рубежі 50–60-х років. Законодавство ж узагалі до 1958 р. не розглядало кримінальну відповідальність окремо від покарання. В Засадах 1958 року і Кримінальному кодексі УРСР 1960 року з'явилася стаття, що передбачає підстави звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання. Це стало підтвердженням того, що законодавець не ототожнює кримінальну відповідальність і покарання, а йде шляхом розмежування зазначених понять. Подальший розвиток кримінального законодавства привів до того, що вже в 2001 році, у новому Кримінальному кодексі України підстави звільнення від кримінальної відповідальності і підстави звільнення від покарання і його відбування були передбачені в різних розділах.

Законодавчого визначення кримінальної відповідальності немає, тому в юридичній літературі існує безліч точок зору щодо питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю.

Досить поширеною є точка зору про те, що **кримінальна відповідальність**, виступаючи різновидом соціальної відповідальності, являє собою діалектичне сполучення двох аспектів – негативного (ретроспективного) і позитивного (перспективного).

Щодо визначення **негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності** існують такі точки зору: 1) кримінальна відповідальність ототожнюється з покаранням; 2) кримінальна відповідальність визначається як засудження, осуд особи за вчинений злочин; 3) кримінальна відповідальність розуміється як обов'язок особи, що вчинила злочин, піддатися несприятливим для неї наслідкам; 4) кримінальна відповідальність трактується, як фактичне претерпіння винним застосованих до нього примусових заходів; 5) кримінальна відповідальність фактично ототожнюється з кримінальним правовідношенням або розглядається як сукупність кримінальних та інших правовідносин; 6) кримінальна відповідальність вважається об'єктом кримінального правовідношення і визначається як те, супроводжуюче з державним осудом обмеження правового статусу громадянина, якому він за законом підлягає у зв'язку із вчиненням ним злочину.

Момент початку та закінчення реалізації негативної кримінальної відповідальності в кримінальному законі не зазначений. Певні роз'яснення з цього приводу давав Конституційний Суд України.

Так, за рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 р., кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

Аналіз існуючих точок зору щодо поняття **позитивної кримінальної відповідальності** дозволяє виділити дві основні позиції:

1) прихильники першої позиції вважають, що позитивна кримінальна відповідальність – це обов'язок дотримуватись кримінально-правових заборон, погоджувати з ними свою поведінку. Самі заборони складають об'єктивні елементи позитивної відповідальності; усвідомлення їх, оцінка своєї поведінки – суб'єктивні елементи;

2) відповідно до другої позиції, позитивна кримінальна відповідальність – це сукупність загально-регулятивних відносин, де суб'єктами виступають держава і всі правосуб'єктні громадяни. Виникає вона з початком діяльності у зв'язку з виконанням передбачених законом обов'язків. Тому об'єктивний елемент позитивної відповідальності, тут складають не кримінально-правові заборони, а сама діяльність, суб'єктивний – знання або незнання про вимоги закону до цієї поведінки. Як окремий випадок позитивної кримінальної відповідальності розглядається сукупність кримінальних відносин по реалізації прав громадян на необхідну оборону, затримання злочинця та ін.

Для сучасного кримінального права характерна розгалужена **система заходів кримінально-правового впливу** на особу, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, що чинним кримінальним законодавством визнається злочином. Система кримінально-правових елементів впливу на злочинність може бути представлена сукупністю заходів покарання, заходів безпеки, компенсаційних (реститутивних, відновлення), заохочувальних заходів, заходів примирення (медіації), заходів соціального захисту, які в комплексі спрямовані на досягнення єдиної мети – протидії злочинності, захисту суспільства від антисоціальної активності певних осіб, небезпечних ситуацій та відновлення порушеного злочинним посяганням стану.

Кримінальне покарання відрізняється від інших примусових заходів найбільшою суворістю. Воно призначається тільки за вироком суду особам, що вчинили найбільш суспільно небезпечні діяння – злочини. Покарання є методом соціального контролю, який визначає максимум можливої індивідуальної свободи у різних сферах в примусово встановлюваних правом межах; і основна дія кримінального покарання полягає в проголошенні певних стандартів поведінки і призначенні каральних заходів за відхилення від них, заходів, які роблять відхилення менш привабливим, внаслідок чого індивіди опиняються перед проблемою вибору (Х. Курі).

Заходи відновлення (компенсації) спрямовані на усунення шкоди, заподіяної протиправним діянням суспільним відносинам, на виконання невиконаних обов'язків; грошова виплата, спрямована на відновлення фізичної, матеріальної, моральної або психічної шкоди, спричиненої потерпілому особою, яка скоїла злочин, або, що стало наслідком антисоціальної активності суб'єкта, що знаходиться у злочинному стані (В.О. Туляков). В загальному вигляді вони включають: примусове виконання обов'язку, скасування незаконних актів й обов'язок відшкодувати збиток, заподіяний правопорушенням. У кримінальному праві відновлення (компенсація) здійснюється шляхом покладання обов'язку на особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, загладити заподіяну шкоду, чим одночасно досягається мета задоволення справедливих вимог жертви, відновлення соціальної справедливості. У деяких країнах профілактичні проекти «компенсація замість покарання», «примирення замість покарання» (КК Голландії, Республіки Польща та ін.) користуються значною популярністю і мають стосовно деяких видів злочинів ефективний попереджувальний вплив.

Заходи безпеки – це заходи обмежувального характеру, що застосовуються від імені держави за мотивованим рішенням суду до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним Законом, і становить небезпеку для суспільства; що спрямовані на попередження і припинення порушення права, або на припинення дій, що порушують (або здатні порушити) інтереси інших осіб, суспільства, держави, усунення передумов криміногенної ситуації, попередження вчинення такою особою нових суспільно небезпечних діянь, а також на захист прав та інтересів суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань з боку такої особи

(І.М. Горбачова). Заходи безпеки, як правило, вільні від елементів кари і не тягнуть судимості.

Першою ознакою, за якою можна провести розмежування різних заходів впливу на злочинність, є безпосередня мета застосування заходу. Метою покарання є кара, відплата, тобто заподіяння певного роду позбавлень та обмежень відповідно до вчиненого особою діяння, превенція. Покарання, заподіючи певні моральні страждання, обмежує або позбавляє винного певних благ, суб'єктивних прав та інтересів. Зазначені обмеження й позбавлення припустимі і застосовуються лише тією мірою, в якій це необхідно для виправлення злочинця, та попередження вчинення ним нових правопорушень. Покарання не є просто карою, відплатою за вчинений злочин, воно також має на меті спеціальну та загальну превенцію, і виражає негативну оцінку злочинця та його діяння з боку держави й суспільства. Інститут відновлення спрямований на поновлення первинного стану відносин, а у випадку, коли відновлення неможливе – відшкодування заподіяного збитку і загладжування заподіяної шкоди (компенсація). Мета застосування таких заходів не обмежується нормативно визначеними цілями (карою, загальною та особливою превенцією, виправленням), а характеризується вирішенням завдань з відновлення порушених у процесі вчинення злочину прав і законних інтересів потерпілої особи, компенсування витрат на подолання негативних наслідків злочинної діяльності тощо. Заходи безпеки застосовуються з метою захисту суспільства від небезпечних посягань з боку особи, або усунення чи нейтралізації криміногенності ситуації. Заходи соціального захисту спрямовані на обмеження суспільства від суспільно небезпечної активності осіб, що знаходяться у небезпечному для суспільства стані і не підлягають кримінальній відповідальності. На певному рівні реалізації всіх цих заходів цілі їх попереджувальної діяльності збігаються. Заходи соціального захисту, захищаючи суспільство від суспільно небезпечної поведінки неповнолітнього або психічно хворої особи, у першу чергу, спрямовані на ресоціалізацію, виправлення та виховання неповнолітнього або неосудного та захист суспільства від небезпечної поведінки неповнолітніх, які не є суб'єктами кримінальної відповідальності.

Друга ознака – фактичні підстави застосування певних заходів. Для кримінального покарання і заходів безпеки необхідні особливі, зазначені в законі фактичні підстави. Підставою кримінальної від-

повідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого кримінальним законом, і доки немає всіх його елементів, відсутні підстави для застосування покарання. Воно призначається тільки за вироком суду особам, що вчинили найбільш суспільно небезпечні діяння – злочини. Основним наслідком застосування до особи покарання є виникнення спеціального юридичного статусу – судимість, який враховується при притягненні особи до кримінальної відповідальності за вчинення нового злочину, при встановленні рецидиву злочину. Для заходів відновлення (компенсації) фактичною підставою застосування є наявність спричинення шкоди потерпілому або сторонній особі внаслідок дії або бездіяльності, причинний зв'язок між діянням та шкодою (збитками, порушенням прав сторонніх осіб). Підстави для застосування кримінально-правових заходів безпеки – це зазначені в законі юридичні факти, за наявності загрози безпеці охоронюваним кримінальним законом інтересам – «небезпечного стану особи». Фактичною підставою застосування заходів безпеки в кримінальному законодавстві є суспільно небезпечне діяння, ознаки якого становлять об'єктивну сторону злочину, в якому об'єктивується суспільна небезпека особи або криміногенність ситуації. А в тому випадку, коли особа не може бути притягнута до відповідальності, до неї можуть бути застосовані заходи соціального захисту суспільства від небезпеки, що виходить від даної особи та її діянь (в даному випадку слід розуміти особу, яка на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не є його суб'єктом). Підставою застосування заходів соціального захисту є вчинення неосудною особою або особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, суспільно небезпечного діяння, що чинним кримінальним законодавством визнається злочинним.

По-третє, для кримінального покарання і заходів відновлення (компенсації) в законодавстві передбачені строки давності притягнення до відповідальності, накладення стягнень, позовної давності. Застосування заходів безпеки та заходів соціального захисту обмежується певним строком, періодом, необхідним та достатнім для усунення небезпеки, що виходить від особи, до якої вони застосовані.

Четверта ознака – це механізм реалізації заходів попередження злочинних проявів. В основі заходів відновлення (компенсації), покарання і безпеки, соціального захисту лежить примус. Але при цьо-

му механізм реалізації кримінального покарання припускає включення внутрішніх, морально-психологічних процесів, переживань правопорушника, а також переконання його у не вигідності правопорушення через раціональне «зважування» вигоди від злочину і шкоди від покарання. Механізм компенсації за головне ставить задоволення інтересів жертви. В механізмі регуляції заходами безпеки задіяні зовнішні фактори, що обмежують можливість вчинення суспільно небезпечних діянь, для цього використовуються три способи: створення ситуацій, в яких вчинення суспільно небезпечних діянь фізично є неможливим (вилучення небезпечних предметів); виключення особи зі сфери відносин, будучи суб'єктом яких вона становить підвищену небезпеку (заборона займатися певною діяльністю); примусове включення особи до системи суспільно корисних відносин (обов'язок пройти курс лікування, обов'язок періодичної реєстрації).

Розмежування кримінального покарання, заходів відновлення (компенсації), заходів безпеки у деяких випадках ускладнюється тим, що в «чистому» вигляді кожний з названих видів регуляції життєдіяльності суспільства зустрічається рідко. У реальному житті більш поширені поєднання, в яких вони сполучаються в різних пропорціях – паралельно (наприклад, покарання + заходи безпеки + відшкодування збитку при основному покаранні у вигляді позбавлення волі), та послідовно (покарання за навмисний злочин + заборона займатися певним видом діяльності) (М.І. Хавронюк). Для забезпечення життєдіяльності суспільства, усунення небезпеки злочинних посягань, зменшення шкоди від злочину повинні використовуватися у розумному поєднанні заходи відновлення, компенсації, безпеки і покарання.

Кримінальному законодавству України відомі заходи, які не є покаранням, і за своєю природою та сутністю належать:

- до компенсаційних заходів та відновлення, заходів медіації – звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК) та примиренням з потерпілим (ст. 46), та спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені нормами Особливої частини КК, наприклад: ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212¹ та ін.;
- до заходів безпеки: примусові заходи медичного характеру, які застосовуються до осіб, визначених в п.п. 2, 3 ст. 93 КК;

примусове лікування (ст. 96 КК); примусові заходи виховного характеру (крім заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, тобто, крім осіб, визначених в ч. 2 ст. 97 КК), спеціальна конфіскація; вилучення та знищення предметів; встановлення нагляду; позбавлення права керування транспортними засобами;

- заходи соціального захисту: примусові заходи медичного характеру, які застосовуються до осіб, визначених в п. 1 ст. 93 КК, та примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, тобто, крім осіб, визначених в ч. 2 ст. 97 КК.

Поняття **покарання** в тому виді, у якому воно викладено в КК України 2001 року існувало не завжди. Більш того, справедливим буде сказати, що раніше в КК 1960 року взагалі не існувало чіткого визначення покарання. Дефініція покарання вироблялася поступово в теорії кримінального права. Вперше законодавче визначення поняття покарання було дано в ст. 50 КК 2001 року.

Слід виділити специфічні *ознаки* покарання, з яких і складається поняття покарання:

1) покарання – це **міра** державного примусу. Поняття покарання як міри означає, що кожен вид покарання має кількісні границі і визначений зміст, тобто являє собою потенційно здійснений спосіб впливу на засудженого, строго регламентований кримінальним законом. Ніхто не вправі виходити за межі кількісних і якісних характеристик покарання, встановлених законом. Тільки в рамках покарання як міри суд вправі на основі кримінального закону, визначаючи строк і режим покарання, встановити, в яких кількісних, а в ряді випадків і якісних межах застосовувати покарання до конкретної особи. Незаконним визнається позбавлення або обмеження прав і свобод засудженого, не передбачених кримінальним законом і які не є заходами примусового характеру;

2) **державний характер** примусового заходу. Під цим мається на увазі, що покарання може бути призначено тільки від імені держави, і є публічно-правовою, державною оцінкою діяння як злочинного, а особу, що вчинила цей злочин, як зобов'язаного перетерпіти покарання;

3) **примусовий характер** покарання як державної міри. Всі учасники публічно-правової сфери зобов'язані підкорятися рішенням, що вступили в законну силу, про покарання, а держава вправі застосовувати для їхньої реалізації відповідні заходи впливу, тобто передбачені законом необхідні способи, що забезпечують підпорядкування осіб і органів такого роду рішенням, включаючи необхідні заходи фізичного впливу. Примусовий характер покарання також означає обов'язок засудженого перетерплювати позбавлення й обмеження, пов'язані з застосуванням до нього покарання;

4) кримінальне покарання призначається за ті діяння, що є злочинами, тобто містять всі ознаки складу злочину і застосовується до конкретної особи. Тобто винність є одним з ознак злочину, зрозуміло, що покарання застосовується до **особи, визнаною винною у здійсненні злочину**. Безвинне призначення покарання неможливе, і якщо суд не встановить провину конкретної особи у вчиненні конкретного злочину, то до такої особи не можуть бути застосовані заходи примусового впливу, тобто покарання. Це означає, що призначення кримінального покарання і його виконання можливі лише щодо самого винного. Воно не може бути направлено на інших осіб, навіть близьких родичів. Покарання призначається і застосовується тільки стосовно самого злочинця і ніколи не може бути перекладене на іншу особу;

5) покарання призначається тільки за **вироком суду і від імені держави**. Так, відповідно до ст. 62 Конституції України «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Згідно ж зі ст. 124 Конституції України: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами». Тобто, жоден інший державний орган не може призначити особі такий примусовий захід, як покарання;

6) покарання, на відміну від інших примусових заходів, спричиняє **особливий правовий наслідок – судимість**, що може бути знята чи погашена за певних умов, зазначених у кримінальному законі (ст. 88 КК України). Саме судимість відрізняє кримінальне покарання від інших засобів державного примусу. За своїм змістом судимість – являє собою певний правовий статус засудженого, пов'язаний з різного роду правообмеженнями та іншими негативними наслідками протягом певного, визначеного в законі строку. Судимість як само-

стійна ознака покарання визначається тим, що вона визнається обставиною, яка обтяжує відповідальність у випадку вчинення нового злочину та зберігає певні обмеження прав засудженого і після відбуття ним. Кримінально-правові наслідки судимості можуть виявлятися в якості: обтяжуючої відповідальність обставини, що впливає на кваліфікацію злочину; обтяжуючої відповідальність обставини при призначенні покарання; обставини, що виключає чи обмежує звільнення від кримінальної відповідальності і покарання;

7) покарання за своїм змістом є карою. Хоча сам термін «кара» відсутній у визначенні покарання, даному в КК. Каральний характер покарання передбачається в обмеженні прав і свобод особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Кара є складовою ознакою будь-якого кримінального покарання. Вона визначається строками покарання, наявністю фізичних і моральних страждань та позбавлень, різного роду правообмеженнями. В одних покараннях вона виражена більшою мірою, наприклад, довічне ув'язнення, позбавлення волі, в інших – переважають обмеження інших прав; займатися професійною діяльністю, мати звання, нагороди тощо. В кожному покаранні, безумовно, присутні і моральні страждання – ганьба, сором перед суспільством і своїми близькими.

Мета покарання. Мета – категорія не кримінально-правова, а філософська. У філософії під метою розуміється передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямовані дії. Вона завжди зв'язана зі здатністю людини передбачати майбутнє і результати своїх дій. З однієї сторони мета – модель майбутнього, те, що потрібно ще досягти, майбутній результат діяльності, з іншого боку вже існуючий образ бажаного результату. Проблема мети покарання цікавили багатьох вчених і філософів протягом всієї історії. Багато запропонованих ними концепцій і теорій не призвели до однозначного розуміння цієї складної проблеми. Однак з цих численних теорій можна виділити дві основні групи: а) абсолютні теорії покарання (теорії відплати); б) відносні теорії покарання (теорії досягнення корисної мети).

Серед абсолютних теорій покарання виділяють теологічні теорії, теорії матеріальної та діалектичної відплати. Представники абсолютних теорій не вбачали у покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинений злочин. Тобто покарання призначається тому, що злочин вчинено, як у відплату за

нього. Теологічні теорії (божої відплати), виходячи з того, що злочин є гріх, вважали за мету покарання очищення від цього гріха. Теорію матеріальної відплати розвивав Кант, діалектичної відплати – Гегель, ідеї яких мали суттєвий вплив на розвиток філософських та правових поглядів на протязі всього XIX століття, а в поєднанні з іншими трактовками – і у XX столітті. Так, наприклад, Кант розглядав покарання як матеріальну (реальну) відплату за вчинений злочин і тому відстоював необхідність закріплення різних систем пропорційності злочину і покарання, відплати рівним злом за те зло, яке завдав винний. Наприклад, за вбивство – смертна кара, за статеві злочини – кастрація, за майнові – каторга на різні строки, за образу – застосування заходів, які ганьблять винного, тощо.

Прихильників відносних теорій об'єднувало те, що вони вбачали зміст і корисність покарання в досягненні будь-якої конкретної (корисної) мети, наприклад, для того, щоб утримати інших членів суспільства від злочину, або для виправлення засудженого тощо. Серед відносних теорій найбільше розповсюдження набула теорія залякування (Бентам та ін.). Її і зараз дотримується багато криміналістів Англії та США. Модифікацією цієї теорії є теорія психологічного примусу, що була розвинута відомим криміналістом початку XIX століття Ансельмом Фейєрбахом. Як і теорія залякування – це теорія загального попередження, згідно якій покарання повинно впливати на громадян, утримуючи їх від вчинення злочинів. А. Фейєрбах вважав, що покарання повинно протиставляти особі, що вчинила злочин, більш незадоволення, ніж те задоволення, що вона отримала від злочину. Погрозою такого покарання треба утримати людину від злочину. Прихильники теорії спеціального запобігання відстоювали ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винний не вчинив нового злочину. Такі ж ідеї відстоювали і послідовники теорії виправлення, на думку котрих покарання повинно забезпечити виправлення винного, тобто не вчинення ним нових злочинів.

Теорії досягнення покаранням якоїсь однієї мети не могли задовольнити практику. Тому у середині XIX ст. з'являються так звані змішані теорії покарання. Загальним для них є поєднання ідей кількох абсолютних і відносних теорій про мету покарання. Прихильники їх в різних варіантах визнають метою покарання: залякування, відплату, відшкодування спричиненої злочином моральної шкоди, виправлення, загальну і спеціальну превенції. Ці теорії різняться не

тільки поєднанням мети, а й їх значущістю. В одних превалює мета залякування, відплати, в других – мета запобігання або виправлення.

Визначення мети покарання – одне з найбільш принципових питань кримінального права. Від його вирішення залежить не тільки побудова багатьох інститутів цієї галузі права, але і цілеспрямоване застосування самого кримінального законодавства.

У юридичній літературі перших років Радянської влади багато уваги приділялося питанню мети і завдань покарання. Складність цієї проблеми приводила до того, що окремі автори вдало сформулювавши ту чи іншу задачу покарання – виправну, попереджувальну, охоронну, у ряді випадків вважали її єдиною, чим спотворювали дійсну роль покарання в Радянській державі. У розглянутий період ще тільки починали оформлятися положення радянської теорії кримінального права про співвідношення примусової і виховної сторін покарання, про співвідношення понять «кара» і «виховання», «кара» і «покарання».

Частина 2 ст. 50 КК України закріпила: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання чиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принижувати людську гідність».

На підставі чого можна виділити такі цілі покарання: 1) кара; 2) виправлення засуджених; 3) запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим; 4) запобігання вчиненню злочинів з боку інших осіб.

Під карою як метою покарання розуміється не жорстока помста чи відплата особі з боку держави за вчинений злочин, а орієнтація законодавцем суду за застосування до засудженого такого комплексу обмежень його прав та свобод, який буде відчутним і водночас достатнім для досягнення основних цілей покарання – виправлення засудженої особи, а також спеціальної і загальної превенції.

Мета виправлення засудженого передбачає досягнення певних змін у його особистості, усунення суспільної небезпеки особи, тобто такий вплив покарання, внаслідок якого засуджений під час і після його відбування не вчиняє нового злочину. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом активного примусового впливу на свідомість злочинця внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні, криміногенні настанови, змусити дотри-

муватися положень кримінального закону або, ще краще, прищепити, хай навіть під страхом покарання, законопослушність, повагу до закону. Тобто виправлення пов'язується з появою у засудженого таких рис, властивостей та установок, які б утримували його від вчинення нових, принаймні умисних, злочинів. Досягнення таких наслідків називають юридичним виправленням. Це досить важливий підсумок застосування покарання.

Мета спеціальної (приватної) превенції полягає в такому впливі покарання на засудженого, котрий виключає повторне вчинення злочинів. Відвернення вчинення нових злочинів з боку засудженого досягається самим фактом його засудження і тим більш – виконанням покарання, коли особу поставлено в такі умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють можливості вчиняти нові злочини. Так, при відбуванні позбавлення волі режим виконання покарання, обмеження контактів, постійний контроль за поведінкою засудженого тощо фізично позбавляють або значно обмежують його можливості вчинити нові злочини. Спеціальне запобігання злочинам досягається призначенням винному певного покарання, засудженням від імені держави та позбавленням істотних прав, благ; розривом злочинних зв'язків між співучасниками або навіть причетними до злочину особами, а також, з тими, хто мав злочинний вплив на засудженого; ізоляцією винного від суспільства, призначенням покарання у виді позбавлення волі.

Мета загального попередження (загальна превенція) передбачає такий вплив покарання, який забезпечує запобігання вчиненню злочинів з боку інших нестійких осіб. Покарання звертає цю мету саме на осіб, схильних до вчинення злочинів. Переважна частина громадян не потребує такого впливу покарання. Вони не належать до категорії осіб, схильних до вчинення злочинів, і не вчиняють їх не під погрозою покарання, а внаслідок своїх моральних властивостей, звичок, громадянських і релігійних настанов і переконань. Щодо таких громадян кримінальне покарання підвищує правову культуру, виховує нетерпиме ставлення до злочинців, формує відповідний рівень правосвідомості. Загальна превенція покарання досягається: 1) невідворотністю виконання покарання; 2) наявністю в кримінальному законодавстві певних санкцій: погроза законом покарати будь-кого, хто порушить його заборони, а також самим опублікуванням таких законів; судовим розглядом справи про злочин, відкрито, з ви-

криттям всіх обставин та негативною оцінкою вчиненого з проголошенням покарання; 3) публічністю вироку – проголошення вироку від імені держави, в присутності значної кількості людей переважно знайомих засудженому і т. ін.; 4) правовою пропагандою.

Розглянуті цілі покарання значною мірою є взаємопов'язаними і взаємообумовленими. Тому в багатьох випадках застосування покарання більшість із його цілей може бути досягнута одночасно.

При вивченні цієї теми слід проаналізувати поняття «**види покарань**», «**системи покарань**», встановити зв'язок між поняттям системи покарань і санкціями статей КК України, вказати на можливі шляхи вирішення проблем системи покарань.

Ми пропонуємо розглянути таке визначення системи покарань: «...це перелік від найменш суворого до найбільш суворого видів державного примусу, передбачених кримінальним законом, які перебувають у відносинах взаємозамінності, здатні забезпечити досягнення цілей покарання, призначаються судом за конкретні злочини, виходячи із принципів кримінального права».

Покарання можна класифікувати за різними критеріями.

За характером впливу на засудженого покарання класифікуються на пов'язані з виправно-трудовим впливом на засуджену особу та на покарання, які не пов'язані з виправно-трудовим впливом на засуджену особу.

До покарань, **пов'язаних з виправно-трудовим впливом** з урахуванням діючого законодавства, ми відносимо: громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі.

При цьому, до системи покарань, пов'язаних з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, ми відносимо: громадські роботи, виправні роботи та позбавлення волі на певний строк.

Покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, є найбільш доцільними для застосування, особливо до неповнолітніх злочинців, коли особистість знаходиться ще на стадії формування та можливе її виправлення, яке виражається у ставленні з повагою до людей, суспільства, праці, норм та традицій людського співжиття та у правослужняній поведінці.

До покарань, які не пов'язані з виправно-трудовим впливом, відносяться: штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; конфіскація майна, арешт. До покарань, які не пов'язані з виправно-трудовим впливом та можуть бути застосовані до неповнолітніх слід віднести: штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, арешт.

У ст. 52 КК України законодавець розмістив покарання *за порядком, способом призначення*. До **основних** належать: громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі. До **додаткових**: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна. До **змішаних**: штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Слід запам'ятати, що за один злочин може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті Особливої частини КК України та – до основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань. Наслідками ухилення від покарання, призначеного вироком суду є відповідальність, передбачена статтями 389 та 390 КК України.

Розміщуючи види покарання у статтях 51 та 98 КК України, законодавець розмістив їх *в залежності від суворості виду покарання від найменш суворого до найбільш суворого*. Система для повнолітніх виглядає наступним чином: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі. Для неповнолітніх із основних покарань це: 1) штраф, 2) громадські роботи, 3) виправні роботи, 4) арешт, 5) позбавлення волі на певний строк.

За змістом обмежень і позбавлень прав і свобод засудженої особи розрізняють: 1) покарання, що обмежують або позбавляють за-

суджену особу особистої волі. До яких відносять: обмеження волі, арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі; 2) покарання, що обмежують або позбавляють засуджену особу права власності. До них відносять штраф та конфіскацію майна; 3) покарання, що обмежують трудові та інші права і свободи засудженої особи. До них відносять позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

За суб'єктом, до якого можуть застосовуватися покарання розрізняють: 1) загальні покарання. До них відносять штраф, конфіскація майна (для повнолітніх), позбавлення волі на певний строк; 2) спеціальні покарання (застосовуються до певної особи). До них відносять позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; довічне позбавлення волі.

В залежності від досягнення повноліття можна виділити: 1) покарання, які можуть застосовуватися до неповнолітніх. Ці покарання також можна підрозділити на дві групи: а) покарання, які можуть бути застосовані до неповнолітнього у віці від 14 до 16 років. До них слід віднести штраф та позбавлення волі на певний строк; б) покарання, які можуть бути застосовані до неповнолітнього з 16 до 18 років. До них можемо віднести штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Щодо додаткових покарань, то обмежень щодо їх застосування у цьому випадку немає; 2) покарання, які можуть бути застосовані до повнолітніх злочинців. До них відносяться: штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

За можливістю визначення строку покарання виділяють:

- 1) **строкові покарання**. До них відносять: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк;
- 2) **безстрокові покарання**. До них відносять: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; конфіскація майна; довічне позбавлення волі.

Розглядаючи питання визначення принципів призначення покарання та їхнього співвідношення з його загальними засадами, слід зробити акцент на розподіленні цих понять за змістом. Характерним є те, що термін «призначення покарання» може розумітися як категорія *статична*, і як категорія *динамічна*. Статика виражається в існуванні загальних засад і принципів, виходячи з яких визначається вид і розмір покарання. Під динамікою розуміється практичне застосування загальних засад та принципів – тобто їхнє втілення у життя.

Загальні засади призначення покарання в юридичній літературі визначаються як фундаментальні положення, встановлені в законодавстві, які регламентують призначення покарання. В. Полтавець вважає, що загальні засади призначення покарання – це передбачена у кримінальному законі система правил. Тієї ж думки дотримується і Л. Прохоров. Дещо інший підхід пропонує Л. Кругліков, поділяючи загальні засади призначення покарання на основні й додаткові. Основними, на його думку, є такі критерії як характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, а також особистість винного. У свою чергу, вторинну роль відіграють пом'якшуючі й обтяжуючі обставини, а також інші обставини, що конкретизують ступінь суспільної небезпеки злочину.

Поряд із загальними засадами призначення покарання виділяються принципи призначення покарання. Принцип (латин. *prīncipium* – першооснова) – керівна ідея, основне правило. М. Бажанов розумів під принципами призначення покарання вихідні, найбільш важливі положення, закріплені у нормах кримінального законодавства, які визначають діяльність судів щодо застосування покарання до осіб, винних у вчиненні злочину. На думку П. Осипова, принципами призначення покарання є закріплені у нормах кримінального і кримінально-процесуального закону положення, що встановлю-

ють підстави та умови застосування мір кримінального покарання. М. Становський виділяє три принципи призначення покарання: законності, справедливості та гуманності. На наш погляд, запропонована автором класифікація принципів призначення покарання більшою мірою відповідає позиції А. Наумова, який заперечує існування принципів призначення покарання і говорить про доцільність визначення лише принципів покарання. Деякі інші автори, у тому числі А. Горелік, Г. Крігер, В. Татарников, Т. Сахарук, поділяють точку зору А. Наумова. Проте, можна вважати, що обидва підходи мають право на існування. Зазначені ж М. Становським принципи відносяться до загальноправових, тому ця класифікація навряд чи може бути визнана вдалою.

Питання щодо доцільності виділення принципів покарання може бути розв'язане їхнім поділенням на дві групи: *загальноправові* та *спеціальні* принципи.

Не має необхідності зупинятися на характеристиці загальноправових принципів, які втілюють основні цінності права, проте до спеціальних принципів, які найбільш відображають істотність інституту призначення покарання, доцільно віднести наступні:

а) *економії каральних засобів*. Цей принцип реалізує відмову від ідеї відплати у кримінально-правовому сенсі, коли призначене покарання має бути достатнім для реалізації його ж цілей, проте не має виявлятися надмірним;

б) *індивідуалізації покарання*. Передбачається обрання виду і розміру покарання з урахуванням усіх відповідних обставин вчинення злочину, а також особи винного. Ю. Мельникова небезпідставно вважає, що індивідуалізація покарання передбачає збалансованість урахування особи винного і характеру, а також тяжкості вчиненого злочину. Фактично ці критерії повністю відповідають змісту загальних засад призначення покарання;

в) *доцільності*. Так при визначенні покарання суд враховує аспект доцільності застосування до засудженого покарання того чи іншого характеру, передбачаючи, що таким чином найбільш ефективно можуть бути досягнені його цілі.

Таким чином, питання визначення принципів призначення покарання залишається дискусійним, при тому існує чимало підстав вважати, що за сутністю принципи таки співпадають з засадами призначення покарання. Крім того, в науці не існує єдиної думки з приводу

класифікації спеціальних принципів призначення покарання, тому такі класифікації можуть суттєво відрізнятися.

Теоретичним засадам призначення покарання у чинному Кримінальному кодексі України не приділено значної уваги, зазначається лише те, що суд призначає покарання у межах, установлених в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кримінального Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене діяння, а також відповідно до положень Загальної частини КК, та з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, особистості винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання (ст. 65 КК). Проте, теоретичне розуміння юридичної категорії призначення покарання є значно ширшим. У галузі кримінального права держави існує інститут призначення покарання, або відповідно до деяких наукових позицій – система призначення покарання, що складається із сукупності кримінально-правових норм, регламентуючих питання застосування кримінальних покарань щодо осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів. Система призначення покарання не є лише сукупністю норм кримінального законодавства, але й визначає кримінальну політику держави у сфері призначення покарання. Зокрема, системи призначення покарання можуть бути класифіковані по методах визначення остаточного покарання судом при застосуванні кримінально-правових санкцій. Так, системи призначення покарання можуть бути дискреційні, формалізовані та змішані, тобто класифікацію наведено виходячи із ступеню дискреційності повноважень суду при визначенні міри та розміру покарання. Для кримінальної доктрини України характерною є змішана система призначення покарання, яка базується на обмеженому застосуванні судової дискреції та наявності спеціальних правил призначення покарання, побудованих за формальним принципом.

Основою системи призначення покарання у кримінальному праві України є загальні засади призначення покарання. Загальні засади призначення покарання в юридичній літературі визначаються як нормативні основи призначення покарання – це передбачена у кримінальному законі система правил, регулюючих основні аспекти призначення покарання. Загальні засади призначення покарання законодавчо визначені у ст. 65 Кримінального Кодексу України. Відповідно до цієї статті покарання має бути призначене:

1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК;

2) відповідно до положень Загальної частини КК;

3) з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину;

4) враховуючи особу винного;

5) приймаючи до уваги обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання.

У літературі існує дещо інший підхід, відповідно до якого загальні засади призначення покарання поділяються на основні й додаткові. Основними є такі критерії як характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, а також особистість винного. У свою чергу, в ролі додаткових критеріїв виступають пом'якшуючі й обтяжуючі обставини, а також інші обставини, що конкретизують ступінь суспільної небезпеки злочину.

Під пом'якшуючими й обтяжуючими обставинами слід розуміти обставини, які виходять за межі складу злочину, що характеризують об'єктивні і суб'єктивні властивості діяння, а також особистість винного, і разом впливають на індивідуалізацію покарання. Варто зазначити, що в літературі ці обставини йменуються по-різному, наприклад:

а) пом'якшуючими й обтяжуючими покарання;

б) пом'якшуючими й обтяжуючими ступінь суспільної небезпеки;

в) пом'якшуючими й обтяжуючими відповідальність.

Кримінальне законодавство України виділяє обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Статті 66 та 67 Кримінального Кодексу України наводять встановлюють обставини, при наявності котрих у кримінальній справі суд має застосувати до винного відповідно більш м'яке чи більш суворе покарання, ніж передбачено відповідною кримінально-правовою санкцією. Слід зазначити, що кримінальний закон дозволяє застосування не зазначених в статті 66 КК обставин у якості пом'якшуючих покарання, проте перелік обтяжуючих покарання обставин є вичерпним.

Важливість порушених благ чи відносин визначає ступінь суспільної небезпеки злочину. Суспільна небезпека – властивість, притаманна злочинним діянням, що відображає спрямованість останніх на заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Це

поняття можна розуміти в широкому і вузькому сенсі. У широкому сенсі суспільна небезпека злочинних діянь законодавчо визначена у кожній окремій нормі особливої частини КК. У цьому випадку визначається небезпека різних видів злочинних посягань. У вузькому ж сенсі суспільна небезпека визначається безпосередньо конкретним скоєним злочинним діянням.

У першому випадку небезпека діяння уже врахована у кримінально-правовій санкції, і не має безпосереднього значення при призначенні виду та розміру покарання, проте є важливою для правильної кваліфікації діяння. В другому випадку, небезпека діяння підлягає оцінюванню судом і безпосередньо впливає на індивідуалізацію кримінальної відповідальності. Мірою суспільної небезпеки у кримінально-правовій доктрині вважаються її характер і ступінь.

Характером суспільної небезпеки можна вважати законодавчо закріплене у кримінально-правовій нормі визначення, яке встановлює, що діяння заподіює шкоду суспільним відносинам, або створює небезпеку заподіяння такої шкоди. Ступенем суспільної небезпеки є ознака, яка характеризує конкретне злочинне діяння й обставини його вчинення. Висловлюється думка, що ступінь суспільної небезпеки є кількісною стороною злочинного діяння, і залежить від розміру заподіяної шкоди конкретному об'єкту.

В літературі не існує єдиної думки з приводу необхідності заподіяння шкоди як обов'язкової складової частини ознаки суспільної небезпеки. Однак слід визнати раціональним підхід, відповідно котрому до ознаки суспільної небезпеки необхідно включати також і погрозу заподіяння шкоди. Тобто ступінь суспільної небезпеки характеризується заподіяною шкодою, або ж реальною загрозою заподіяння такої шкоди. При цьому, шкода може бути як матеріальною, так і нематеріальною.

Особистість винного є категорією, врахування якої при призначенні покарання є надзвичайно важливим. Зазвичай особистість винного розглядається з позицій відношення злочинця до суспільних цінностей, до вчинення ним злочинного діяння, так само можуть братися до уваги будь-які дані, що є важливими. Під особистістю винного розуміється сукупність соціально-політичних, психічних і фізичних ознак особи, яка скоїла злочин, що мають кримінально-правове значення. Для одержання характеристики особи винного є необхідним вивчення як фізичних ознак особи, так і інформації, що

стосується її соціального статусу, діяльності, яка передувала вчиненню злочину, а також психічного розвитку особи.

При призначенні покарання особа винного повинна досліджуватися у таких напрямках:

1) як особа, яка вчинила в минулому злочин. У цьому випадку мається на увазі наявність непогашених судимостей, які враховуються при диференціації кримінальної відповідальності;

2) як особа, якій повинне бути призначене покарання. Передбачається урахування усіх даних про особу, які впливають на розмір і вид покарання;

3) як член суспільства. Цей аспект розкриває соціальну сутність винного, дає її розгорнуту характеристику.

Кримінальний Кодекс передбачає особливості при призначенні покарання за **незакінчений злочин** та за злочин, скоєний у співучасті. Статті 13-16 КК України встановлюють поняття незакінченого злочину та його стадій, а особливості призначення покарання за незакінчений злочин врегульовані у статті 68 КК. Згідно зазначеній статті, суд при призначенні покарання враховує ступень тяжкості вчиненого злочину та ступень реалізації злочинних намірів особи. Слід зазначити, що ступень тяжкості злочину визначається кримінально-правовою нормою, що встановлює відповідальність за закінчений злочин, оскільки особа, що здійснила замах на вчинення злочину бажала настання відповідних суспільно-небезпечних наслідків, та вчинила для цього усі дії, які вважала за необхідні. За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

За вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

На розсуд суду ст. 68 надає вирішення питання про особливість призначення покарання особам, що вчинили злочин у **співучасті**. Частина четверта зазначеної статті КК встановлює, що суд враховує характер та ступінь участі кожного зі співучасників у вчиненні злочину. При цьому суд має визначити роль винних у вчиненні злочину відповідно до положень ст. 27 КК України. Судова практика йде

шляхом відповідно до якого організатору та виконавцю злочину призначається більш суворе покарання, ніж підбурювачу чи посібнику. В цілому, суд має встановити, яким чином дії кожного з співучасників вплинули на заподіяння шкоди охоронюваним інтересам, а також з'ясувати, на досягнення якого результату був умисел кожного зі співучасників. Слід мати на увазі, що у деяких випадках один зі співучасників може вчинити злочинні дії, про вчинення яких між співучасниками не існувало попередньої узгодженості. У такому разі, за вчинення не охоплюваних загальним умислом дій, відповідальність буде нести тільки особа, що вчинила ці дії. Відповідно до положень ст. 29 КК України співучасники підлягають відповідальності за усі вчинені кожним з них дії, які були охоплені загальним умислом.

Стаття 69 КК України передбачає можливість **призначення особі більш м'якого покарання**, ніж передбачено санкцією відповідної статті Особливої частини КК. Згідно із текстом статті, для призначення більш м'якого, ніж передбаченого Законом покарання, необхідна наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу. Застосування положень статті 69 КК при призначенні покарання є правом суду, але не його обов'язком, тому застосування цієї норми здійснюється за судовим розсудом. Застосовуючи зазначену норму, суд вправі призначити особі основне покарання нижче нижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, перейти до більш м'якого покарання непередбаченого статтею, а також суд має право не призначити додаткове покарання, передбачене санкцією статті як обов'язкове.

Стаття 69-1 КК України передбачає правила призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання.

Згідно цієї статті за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 66 КК

України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

Особливості призначення покарання за **сукупністю злочинів** визначаються ст. 70 КК України. Сукупність злочинів має місце тоді, коли особа вчинила більш ніж один злочин, але раніше не була засуджена за жоден з них. Також призначення покарання за сукупністю злочинів може відбуватися і після засудження особи за вчинення злочину, якщо буде встановлено, що вона раніше також скоїла й інший злочин. Стаття 71 КК передбачає можливість призначення покарання за **сукупністю вироків**, що навпроти передбачає ситуацію, коли особа вчиняє новий злочин після засудження за вчинення злочину, але до повного відбуття призначеного покарання. Наприклад, засуджена особа вчиняє злочин на території пенітенціарного закладу, або ж коли особі було призначено покарання непов'язане з позбавленням волі – до моменту його повного відбуття. Правові наслідки засудження за сукупністю злочинів та сукупністю вироків є різними. Зокрема, при наявності сукупності злочинів особі призначається покарання за кожний зі вчинених злочинів, а остаточне покарання визначається шляхом поглинання більш суворим покаранням більш м'якого, часткового або повного складення покарань. Остаточне покарання за сукупністю злочинів має визначатися за найбільш суворим видом покарання за окремі злочини, що до неї входять, і в межах санкції того закону, який передбачає більш суворе покарання. Однак якщо хоча б один зі злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для такого виду покарань у Загальній частині КК.

Призначаючи покарання за сукупністю вироків, суд додає до покарання за вчинення наступного злочину не відбуту частину покарання за попередній злочин. При складанні покарань у порядку, передбаченому ст. 71 КК зазначеною статтю, загальний його розмір не може бути більшим за максимальну межу, встановлену для цього виду покарання в Загальній частині КК.

Загалом, положення ст.ст. 70 та 71 КК не визначають, у яких випадках застосовуються які методи визначення остаточного покарання, тобто чи застосовується поглинання одного покарання іншим, чи застосовується принцип повного чи часткового складення, а також не визначено, у яких випадках суд додає не відбуту частину покарання по попередньому вироку в повному розмірі чи у частині. Певні роз'яснення щодо цього питання містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7.

При призначенні покарання за сукупністю злочинів чи вироків виникає необхідність складення різних видів основних покарань, для чого ст. 72 КК України передбачає спеціальні правила, за якими покарання одного виду може бути перераховано у покарання іншого виду: наприклад, при призначенні покарання за сукупністю вироків, коли особу було засуджено за різними вироками до обмеження волі та позбавлення волі, остаточне покарання призначається в виді позбавлення волі, а розмір покарання у виді обмеження волі перераховується у позбавлення волі. Загалом одному дню позбавлення волі відповідає один день утримання у дисциплінарному батальйоні для військовослужбовців чи арешту, два дні обмеження волі, три дні службових обмежень для військовослужбовців чи три дні виправних робіт, вісім годин суспільних робіт. Стаття передбачає також і інші правила складення розмірів покарань. Також слід зауважити, що ч. 3 ст. 72 КК України передбачає випадки, коли при сукупності злочинів чи вироків покарання не складаються та відбуваються самостійно. Усі призначені додаткові покарання також відбуваються самостійно. При призначенні покарання особі зараховується час знаходження під вартою у якості підозрюваного та звинуваченого, утримання у психіатричному закладі при проведенні судово-психіатричної експертизи, а також час утримання у стаціонарі психіатричного закладу.

Особливий інтерес для науки кримінального права та практики має питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх. Кримінальне законодавство передбачає ряд положень, відповідно до яких, органи, що забезпечують протидію злочинності зобов'язані прагнути до перевиховання підлітків без застосування до них мір кримінального покарання. Якщо неповнолітній звільнюється від кримінальної відповідальності (ст. 97 КК) або покарання

(ст. 105 КК), до нього можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру.

Примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх. Кримінальне законодавство передбачає ряд положень, згідно з яким органи, що забезпечують боротьбу зі злочинністю, зобов'язані прагнути до перевиховання підлітків без застосування до них заходів кримінального покарання. У ст. 97 КК передбачено, що неповнолітні, які вперше вчинили злочини невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, якщо буде визнано, що їх виправлення можливе без застосування кримінального покарання, можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності з застосуванням до них примусових заходів виховного характеру. Неповнолітній, що вчинив злочин невеликої чи середньої тяжкості може бути звільнений від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого каяття та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. До неповнолітнього можуть бути застосовані наступні примусові заходи виховного характеру: застереження, обмеження дозволів і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладання на неповнолітнього, що досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяного майнового збитку; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 роки.

Тривалість примусових заходів виховного характеру встановлюється судом. При ухиленні неповнолітнього, який вчинив злочин від застосування до нього примусових заходів виховного характеру, ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності.

Кримінальний закон передбачає наступні особливості призначення покарання неповнолітнім. до визнаних винними у вчиненні злочину неповнолітніх можуть бути застосовані такі види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк.

Штраф застосовується до неповнолітнього, що має самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Громадські та виправні роботи можуть бути призначені неповнолітніми у віці від 16 до 18 років. Тривалість громадських робіт не може перевищувати 2 годин на день у вільне від навчання чи основної роботи час, загальний строк громадських робіт може складати від 30 до 120 годин. Виправні роботи можуть бути призначені за місцем роботи неповнолітнього на строк від 2 місяців до 1 року з відрахуванням із заробітку від 5 до 10% у дохід держави.

Арешт полягає у триманні неповнолітнього, який досяг 16 років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від 15 до 45 діб.

Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, передбачених п. 5 ч. 3 ст. 102 КК України. Позбавлення волі не може бути призначено неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості. За вчинений повторно злочин невеликої тяжкості може бути призначене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 2 років. За злочини середньої тяжкості – на строк не більше 4 років, за тяжкий злочин – на строк не більше 7 років, за особливо тяжкий злочин – на строк не більше 10 років. За особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, покарання неповнолітньому може бути призначене на строк до 15 років позбавлення волі.

Пленум Верховного Суду України у п. 27 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначив, що остаточне покарання у виді позбавлення волі, призначене за сукупністю злочинів або вироків особі, яка вчинила злочини у віці до 18 років, не може перевищувати 15 років.

До неповнолітнього можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У разі засудження неповнолітнього за злочин, за який конфіскація майна є обов'язковим додатковим покаранням, суд його не застосовує згідно зі ст. 98 КК. При цьому посилається в резолютивній частині вироку на ст. 69 КК не потрібно (п. 27 ППВС України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7).

З метою реалізації принципів справедливості та гуманізму законодавець передбачив у кримінальному законі *особливості призначення покарання спеціальним суб'єктам (жінкам, службовим особам, військовослужбовцям, інвалідам, особам похилого віку тощо)*.

В Кримінальному кодексі України передбачені спеціальні види покарань, які застосовуються тільки до певних осіб (наприклад, покарання, передбачені ст. ст. 54, 58, 62, призначаються тільки військовослужбовцям).

Окрім того, в Кримінальному кодексі України зазначається, які покарання не можуть застосовуватися до певної категорії осіб. За ч. 3 ст. 56 КК України громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби. За ч. 2 ст. 57 КК України виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацюючих, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування. За ч. 3 ст. 60 КК України арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років. За ч. 3 ст. 61 КК України обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи. За ч. 2 ст. 64 КК України довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

ТЕМА 2. ПРИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ – 6 год.

1. Штраф як основний вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
2. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основний вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
3. Громадські роботи: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
4. Виправні роботи: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
5. Службові обмеження для військовослужбовців: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
6. Арешт: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
7. Обмеження волі: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
8. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
9. Позбавлення волі на певний строк: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від

відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

10. Довічне позбавлення волі: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

Штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК України. Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу. Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, якщо його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф з розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років. У разі неможливості сплати штрафу суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт із розрахунку: десять годин громадських робіт за один встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років.

Штраф є загальним видом покарання. Його застосування не обмежено ні колом суб'єктів, ні характером вчиненого злочину. Виключення передбачене лише в ч. 1 ст. 99 КК України, згідно якої штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу неповнолітнім встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням його майнового стану в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

При призначенні основного покарання у вигляді штрафу за сукупністю злочинів або сукупністю вироків слід керуватися ч. 3 ст. 72 КК України, за якою зазначений вид покарання складанню з іншими видами покарань не підлягає і виконується самостійно.

Розділ XII КК України передбачає підстави звільнення від покарання та його відбування, деякі з них можуть застосовуватися і при призначенні штрафу як основного покарання. Вчені та практики, як правило, не звертають на це питання належної уваги. Проте, деякі дослідження з цього приводу все ж таки є. Так, Ю.А. Пономаренко, дослідивши чинне кримінальне законодавство України, дійшов висновку, що особа може бути звільнена від сплати повної суми штрафу або його недосплаченої частини за сьома підставами:

1) у зв'язку із декриміналізацією злочину, за який вона була засуджена до штрафу (ч. 2 ст. 74 КК);

2) у зв'язку із сплатою частини штрафу, що перевищує максимальний його розмір, передбачений новим кримінальним законом, що має зворотну дію (ч. 3 ст. 74 КК). Ця підстава звільнення від подальшого відбування штрафу достатньо унікальна і може мати місце у випадках, коли під час сплати штрафу з розстрочкою (ч. 4 ст. 53 КК) знову прийнятим законом максимум санкції буде встановлений менше суми, вже сплаченої засудженим;

3) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Згідно п. 1 ч. 1 ст. 80 КК для вироку, яким винний засуджений до основного покарання у вигляді штрафу, встановлений строк давності виконання в два роки. Такий же строк давності встановлений і для випадків засудження до штрафу неповнолітнього (п. 1 ч. 3 ст. 106 КК);

4) у зв'язку із психічною хворобою, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК);

5) у зв'язку із іншою тяжкою хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК). Уявляється, що цю підставу звільнення від відбування штрафу можна застосовувати лише у випадках, коли тяжка хвороба позбавляє засудженого можливості працювати та отримувати винагороду за свою працю, із якої міг би бути сплачений штраф, і при цьому в нього відсутні заощадження чи майно, на яке могло би бути звернене стягнення. У випадку же тяжкої хвороби засудженого, у якого мають такі заощадження чи майно, така хвороба не може вважатися такою, що перешкоджає відбуванню штрафу;

6) у зв'язку із амністією (ст. ст. 85, 86 КК);

7) у зв'язку із помилуванням (ст. ст. 85, 87 КК).

Ю.А. Пономаренко виділив також підстави, за якими звільнення від основного покарання у вигляді штрафу не можливе:

- 1) з випробуванням (ст. ст. 75, 104 КК);
- 2) з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК);
- 3) умовно-дostroково (ст. ст. 81, 107 КК);
- 4) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК);
- 5) у зв'язку із визнанням військовослужбовця непридатним до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК).

Згідно п. 5 ст. 89 КК України особи, засуджені до штрафу, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Ухилення від сплати штрафу за ч. 1 ст. 389 КК України карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років, якщо воно передбачене як таке в санкції статті Особливої частини КК, а також при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ч. 1 ст. 69 КК України).

Позбавлення права обіймати певні посади полягає в забороні засудженому на вказаний у вирокі суду строк обіймати посаду, яку він обіймав під час вчинення злочину. Позбавлення права займатися певною діяльністю полягає в забороні засудженому на вказаний у вирокі суду строк займатися тією діяльністю, у зв'язку з якою винним було вчинено злочин.

Даний вид покарання неповнолітнім не призначається (ст. 98 КК України).

При призначенні основного покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за сукупністю злочинів або сукупністю вироків слід керуватися ч. 3 ст. 72 КК України, за якою зазначений вид покарання складанню з іншими видами покарань не підлягає і виконується самостійно.

Можна погодитись з висновком Ю.А. Пономаренко щодо можливих підстав звільнення особи від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю:

1) у зв'язку із декриміналізацією злочину, за який вона засуджена до позбавлення права (ч. 2 ст. 74 КК);

2) у зв'язку із відбуттям частини позбавлення права, що перевищує максимальний розмір цього покарання, передбачений новим кримінальним законом, що має зворотну дію (ч. 3 ст. 74 КК);

3) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Згідно п. 1 ч. 1 ст. 80 КК для вироку, яким винний, засуджений до основного покарання у вигляді позбавлення права, встановлений строк давності виконання в два роки. Із закінченням цього строку, якщо вирок не був виконаний, особа звільняється від призначеного покарання;

4) у зв'язку із психічною хворобою, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК);

5) у зв'язку із амністією (ст. ст. 85, 86 КК);

6) у зв'язку із помилюванням (ст. ст. 85, 87 КК).

Від відбування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю неможна звільнити за тими ж підставами, що і від штрафу.

Згідно п. 3 ст. 89 КК України особи, засуджені до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, визнаються такими, що не мають судимості після виконання цього покарання. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Ухилення від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю сплати штрафу за ч. 1 ст. 389 КК України карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування. Громадські роботи встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин (для неповнолітніх на строк від тридцяти до ста двадцяти годин) і відбуваються не більш як чотири години (для неповнолітніх дві години) на день. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби.

Громадські роботи є досить ефективним видом покарання, широке застосування яких в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу засуджених суспільно корисною працею, а також одержати чималий економічний ефект на благо суспільства. У результаті застосування даного виду покарання відбувається обмеження беззмістовного дозвілля засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці.

У той же час, не дивлячись на ряд переваг, громадські роботи усе ще вкрай рідко застосовуються до злочинців. Серед причин рідкого застосування – незначна кількість санкцій (причому за не найпоширеніші злочини), відсутність налагодженого механізму виконання, а також суб'єктивна недооцінка карально-виховного потенціалу даного виду покарання суддями.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідають вісім годин громадських робіт;
- одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт.

Звільнити засудженого від відбування громадських робіт можна за загальними підставами, окрім звільнення:

- 1) з випробуванням (ст. 75 КК);
- 2) з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК);
- 3) умовно-достроково (ст. ст. 81, 107 КК);
- 4) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК).

Згідно п. 5 ст. 89 КК України особи, засуджені до громадських робіт, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Ухилення від відбування громадських робіт за ч. 2 ст. 389 КК України карається арештом на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років.

Покарання у виді **виправних робіт** встановлюється на строк від шести місяців до двох років (для неповнолітніх від двох місяців до

одного року) і відбувається за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти (для неповнолітніх від п'яти до десяти) відсотків. Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування. Особам, які стали непрацездатними після встановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт.

Пленум Верховного Суду України у п. 13 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначив, що при призначенні виправних робіт (ст. 57 КК) чи службового обмеження (ст. 58 КК) за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) допускається поглиблення, часткове або повне складання як строків виправних робіт (службового обмеження), так і розмірів відрахувань у доход держави, а за кількома вироками (ст. 71 КК) – лише складання строків цих покарань.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю строків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідають три дні виправних робіт;
- одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають три дні виправних робіт;
- одному дню обмеження волі відповідають три дні виправних робіт.

Можна погодитись з висновком Ю.А. Пономаренко щодо можливих підстав звільнення від відбування виправних робіт:

1) ч. 2 ст. 74 КК – при декриміналізації злочину, за який особа засуджена до виправних робіт;

2) ч. 3 ст. 74 КК – у зв'язку із відбуттям частини виправних робіт, що перевищує максимальний їх розмір, передбачений новим кримінальним законом, що має зворотну дію;

3) ст. 75 КК – з випробуванням повнолітніх осіб;

4) ст. 80 КК – у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Згідно п. 1 ч. 1 вказаної статті для вироку, яким винний засуджений до виправних робіт, встановлений строк давності виконання в два роки. Такий же строк давності встановлений і для випадків призначення виправних робіт неповнолітнім (ч. 1 ч. 3 ст. 106 КК). Із закінченням цього строку, якщо вирок не був виконаний, особа звільняється від призначеного покарання;

5) ст. 81 КК – умовно-достроково;

6) ч. 1 ст. 84 КК – у зв'язку із психічною хворобою, що позбавляє засудженого можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними;

7) ч. 2 ст. 84 КК – у зв'язку із іншою тяжкою хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання;

8) ст. ст. 85, 86 КК – у зв'язку із амністією;

9) ст. ст. 85, 87 КК – у зв'язку із помилюванням.

До підстав, за якими звільнення від виправних робіт неможливе, Ю.А. Пономаренко відніс:

1) ст. 79 КК – з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років;

2) ст. 83 КК – вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

3) ст. 104 КК – з випробуванням, якщо до виправних робіт засуджується неповнолітній;

4) ч. 3 ст. 84 КК – у зв'язку із визнанням військовослужбовця непридатним до військової служби за станом здоров'я.

Згідно п. 5 ст. 89 КК України особи, засуджені до виправних робіт, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Особи, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку і були засуджені до виправних робіт, визнаються такими, що не мають судимості після виконання цього покарання (п. 1 ч. 2 ст. 108 КК).

Ухилення від відбування виправних робіт за ч. 2 ст. 389 КК України карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років.

Покарання у виді **службового обмеження** застосовується до засуджених **військовослужбовців**, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених КК України, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк. Із суми грошового забезпечення засудженого до службового обмеження провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Під час відбування цього покарання засуджений не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців;
- одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців;
- одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців.

Від службового обмеження засуджені військовослужбовці звільняються як за загальними підставами, що застосовуються в разі звільнення від відбування виправних робіт, так і за спеціальною підставою – в разі визнання військовослужбовців непридатними до військової служби за станом здоров'я, передбаченою ч. 3 ст. 84 КК України.

Неможливе звільнення від службового обмеження за такими підставами:

- 1) ст. 79 КК – з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років;

2) ст. 83 КК – вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Згідно п. 4 ст. 89 КК України особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців чи достроково звільненні від цього покарання, визнаються такими, що не мають судимості. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Кримінальний кодекс України прямо не передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від відбування службового обмеження для військовослужбовців. Проте, існує думка, що оскільки засуджений до службових обмежень залишається військовослужбовцем, то ті засоби ухилення від відбування досліджуваного виду покарання, які одночасно є кримінально-карними видами ухилення від військової служби, повинні відповідно отримати кваліфікацію за статтями КК, що передбачають кримінальну відповідальність за військові злочини. Наприклад, якщо ухилення від відбування службових обмежень виявилось в непокорі, невиконанні наказу, самовільному залишенні військової частини або місця служби, дезертирстві, ухиленні від військової служби шляхом самокалічення, вчинене слід кваліфікувати відповідно за ст. ст. 402, 403, ч. 2, 3 або 4 ст. 407, ст. ст. 408 або 409 КК.

Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців (для неповнолітніх від п'ятнадцяти до сорока п'яти днів). Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідає один день арешту;
- одному дню арешту відповідають:
 - а) два дні обмеження волі;
 - б) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;
- одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт.

Від арешту засуджені звільняються як за загальними підставами, так і за спеціальною підставою – в разі визнання військовослужбовців непридатними до військової служби за станом здоров'я, передбаченою ч. 3 ст. 84 КК України. Неповнолітні можуть бути звільнені від відбування арешту з випробуванням за ч. 2. ст. 104 КК України.

Звільнення від арешту неможливе за наявності підстав, передбачених ст. 75 КК – звільнення з випробуванням, ст. 79 КК – звільнення з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, ст. 81, 107 КК – умовно-дострокове звільнення, ст. 83 КК – звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

Згідно п. 5 ст. 89 КК України особи, засуджені до арешту, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину. Зняття судимості з таких осіб, кримінальне законодавство України не передбачає.

Особи, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку і були засуджені до арешту, визнаються такими, що не мають судимості після виконання цього покарання (п. 1 ч. 2 ст. 108 КК).

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування арешту передбачена ст. 393 КК України.

Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. Обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідають два дні обмеження волі;
- одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають два дні обмеження волі;

- одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;
- одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт.

Звільнення засудженого від відбування обмеження волі можливе за усіма підставами, передбаченими Розділом XII КК, окрім спеціальної підстави, яка застосовується до військовослужбовців, визначених непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК України).

Згідно п. 6 ст. 89 КК України особи, засуджені до обмеження волі, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового злочину.

Стаття 91 КК України передбачає, що якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК.

Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у статті 89 КК України.

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі передбачена ст. 390 КК України.

Покарання у виді **тримання в дисциплінарному батальйоні** призначається **військовослужбовцям** строкової служби на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених КК України, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, **вважатиме** за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.

За ч. 1 ст. 72 КК України при складанні покарань за сукупністю злочинів та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, виходячи з такого їх співвідношення:

- одному дню позбавлення волі відповідає один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

– одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців відповідають:

- а) два дні обмеження волі;
- б) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт.

Пленум Верховного Суду України «Про практику направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон» від 28 грудня 1996 р. № 15 у п. 4 зазначає, що у разі за судження винного до позбавлення волі за сукупністю злочинів суд вправі замінити це покарання триманням у дисциплінарному батальйоні з підстав і в порядку, передбачених ч. 1 ст. 62 КК, лише після визначення остаточного покарання за правилами ст. 70 КК. Це стосується і тих випадків, коли за одні злочини, що входять у сукупність, особі призначено покарання у виді позбавлення волі, а за інші – тримання в дисциплінарному батальйоні.

Звільнення від тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців можливе за наступними підставами:

- 1) у зв'язку із декриміналізацією злочину (ч. 2 ст. 74 КК);
- 2) у зв'язку із відбуттям частини покарання, що перевищує максимальний його розмір, передбачений новим кримінальним законом, що має зворотну дію (ч. 3 ст. 74 КК);
- 3) умовно-достроково (ст. 81 КК);
- 4) у зв'язку із визнанням військовослужбовців непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК);
- 5) у зв'язку із амністією (ст. ст. 85, 86 КК);
- 6) у зв'язку із помилюванням (ст. ст. 85, 87 КК).

Неможливе звільнення від тримання в дисциплінарному батальйоні з випробуванням за ст. 75 КК України.

Згідно п. 4 ст. 89 КК України особи, які відбули покарання у виді утримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цього покарання, визнаються такими, що не мають судимості. Зняття судимості з таких осіб кримінальне законодавство України не передбачає.

Пленум Верховного Суду України «Про практику направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон» від 28 грудня 1996 р. № 15 у п. 6 зазначає, що особи, яким призначено покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, є військовослужбовцями, тому їх втеча з гауптвахти або

інше ухилення від військової служби до прибуття до дисциплінарного батальйону, а також під час відбуття там покарання, слід кваліфікувати залежно від спрямованості умислу, засобу та тривалості ухилення за статтями 407, 408 або 409 КК України.

Покарання у виді **позбавлення волі на певний строк** полягає в ізоляції засудженого та поміщені його на певний строк до кримінально-виконавчої установи. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України.

Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, не може бути призначене на строк більше десяти років, а за особливо тяжкі злочини, поєднані з умисним позбавленням життя людини, – більше п'ятнадцяти років. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах. Позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості. Покарання у виді позбавлення волі признається неповнолітньому: за вчинений повторно злочин невеликої тяжкості – на строк не більше двох років; за злочин середньої тяжкості – на строк не більше чотирьох років; за тяжкий злочин – на строк не більше семи років; за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, – на строк до п'ятнадцяти років.

Звільнення засудженого від відбування позбавлення волі можливе за усіма підставами, передбаченими Розділом XII КК, окрім спеціальної підстави, яка застосовується до військовослужбовців, визнаних непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК України).

Згідно п. 6 ст. 89 КК України особи, засуджені до позбавлення волі, визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину протягом наступних строків:

- а) двох років – при засудженні за злочини невеликої тяжкості;
- б) трьох років – при засудженні за злочини середньої тяжкості;
- в) шести років – при засудженні за тяжкий злочин;
- г) восьми років – при засудженні за особливо тяжкий злочин.

Особи, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцятирічного віку і були засудженні до позбавлення волі, визнаються такими,

що не мають судимості за закінченням скорочених строків (ч. 2 ст. 108 КК):

а) одного року – при засудженні за злочини невеликої або середньої тяжкості;

б) трьох років – при засудженні за тяжкий злочин;

в) п'яти років – при засудженні за особливо тяжкий злочини.

Стаття 91 КК України передбачає, що якщо особа після відбуття покарання у виді позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, зазначених у статті 89 КК.

Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у статті 89 КК України.

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі передбачена ч. 3 ст. 390 та ст. 393 КК України.

Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК України, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

Пленум Верховного Суду України у п. 28 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 пояснив, що застосування довічного позбавлення волі має бути належним чином мотивоване у вироку з посиланням на встановлені обставини вчиненого злочину і дані, які характеризують підсудного.

За ч. 2 ст. 70 КК України, якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається шляхом поглинання будь-яких менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

За ч. 2 ст. 71 КК України при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинання менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Звільнення від довічного позбавлення волі можливе лише за ст. 84 КК України:

1) у зв'язку із психічною хворобою, що позбавляє засудженого можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними;

2) у зв'язку із іншою тяжкою хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання.

Після одужання особа, звільнена на підставі ч. 1 або 2 ст. 84 КК України, повертається до відбування покарання.

Погашення та зняття судимості з осіб, засуджених до довічного позбавлення волі кримінальний закон не передбачає.

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі передбачена ст. 393 КК України.

ТЕМА 3. ПРИЗНАЧЕННЯ ДОДАТКОВИХ ВИДІВ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ – 4 год.

1. Штраф як додатковий вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
2. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
3. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додатковий вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
4. Конфіскація майна: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, якщо його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

Від штрафу як додаткового покарання можна звільнити за тими ж підставами, що і від штрафу як основного покарання, плюс за ч. 1 ст. 79 КК України, яка передбачає можливість звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років від відбування покарання з випробуванням. Ця підстава застосовується у разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі, проте суд може звільнити таких засуджених від відбування поряд із зазначеними покараннями від додаткових покарань.

Правила призначення штрафу як додаткового покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків такі ж самі, як і при призначення інших додаткових покарань.

За ч. 3 ст. 70 КК України до основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною.

За ч. 3 ст. 71 КК України призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вирокком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.

Отже при призначенні додаткового покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків слід пам'ятати, що в першому випадку приєднання додаткового покарання до основного є факультативним і залежить від думки суду, а в другому випадку – є обов'язковим.

Пленум Верховного Суду України у п. 16 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 пояснив:

«Визнавши підсудного винним у вчиненні кількох злочинів, відповідальність за які передбачена різними статтями (частинами статей) КК, суд повинен призначити додаткове покарання окремо за кожний злочин, а потім остаточно визначити його за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК. Призначення додаткового покарання, як і основного, лише за сукупністю злочинів є неприпустимим.

У разі призначення покарання за кількома вирокками суд на підставі ст. 71 КК до додаткового покарання, призначеного за новим вирокком, приєднує повністю або частково те додаткове покарання

(або його невідбуту частину), яке було призначене за попереднім виправом. При цьому загальний строк додаткового покарання одного й того ж виду не може перевищувати максимального строку, встановленого законом для такого виду покарання. Різні додаткові покарання, призначені на підставі ст. 71 КК, виконуються самостійно».

Згідно ч. 1 ст. 90 КК України строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання. Таким чином, якщо особа, засуджена до штрафу як додаткового покарання, не сплатить його до закінчення відбуття основного покарання строки погашення судимості не почнуться.

Відповідальність за ухилення від відбуття штрафу як додаткового покарання така ж сама, як і за ухилення від відбуття штрафу в якості основного покарання.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особа, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена за вироком суду цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Пленум Верховного Суду України у п. 16 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 пояснив, що позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу як вид покарання не зазначається у санкціях норм Особливої частини КК і застосовується за рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 52 і ст. 54 КК це покарання є додатковим і може бути застосоване судом лише щодо особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, із наведенням у вироку відповідних мотивів.

Правила призначення позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків такі ж самі, як і при призначення інших додаткових покарань.

Кримінальний закон України не передбачає можливість звільнення від цього виду покарання.

Погашення та зняття судимості не залежать від виконання позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, так як виконання цього покарання здійснюється органами державної влади, а не засудженим.

Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу законом не передбачена.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання призначається на строк від одного до трьох років. Цей вид покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Пленум Верховного Суду України у п. 17 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 роз'яснив, що «відповідно до ст. 55 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується як додаткове покарання лише в тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю.

Це покарання призначається в межах, установлених санкцією статті (санкцією частини статті) КК, за якою підсудний визнаний винним, а якщо воно нею не передбачене, – в межах, установлених ст. 55 КК. Та обставина, що до постановлення вироку підсудний вже не обіймав посаду або не займався діяльністю, з якими було пов'язане вчинення злочину, не є перешкодою для застосування цього покарання.

Рішення про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути чітко сформульоване в резолютивній частині вироку, для того щоб не виникло жодних сумнівів під час виконання останнього. Якщо в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК зазначено характер посад або вид діяльності (наприклад, статті 286, 287), рішення про призначення додаткового покарання, наведене в резолютивній частині вироку, повинне відповідати змісту цієї санкції.

Якщо додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то воно застосовується лише до тих осіб, які обіймали посади чи займалися діяльністю, з

якими було пов'язано вчинення злочину. До інших осіб, які були співучасниками злочину, не пов'язаного з їх діяльністю чи займаною посадою, додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не застосовується з наведенням у вирокі відповідних мотивів. У такому випадку посилення на ст. 69 КК не потрібно».

У п. 18. Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначено, що позбавлення права керувати транспортними засобами може бути призначене судом як додаткове покарання незалежно від того, що особа вже позбавлена такого права в порядку адміністративного стягнення. Однак суд не вправі призначити це покарання особі, яка не має права керувати транспортними засобами.

Правила призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків такі ж самі, як і при призначенні інших додаткових покарань.

Звільнення від відбування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання можливе за тими ж підставами, що і від основного покарання, плюс за ч. 1 ст. 81 та ч. 2 ст. 82 КК України.

За ч. 1 ст. 81 КК України особу може бути умовно-достроково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання.

За ч. 2 ст. 82 КК України у разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким, засудженого може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Не можна звільнити від відбування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за такими підставами:

- а) 1) з випробуванням (ст. 75 КК України);
- 2) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України);
- 3) у зв'язку із іншою тяжкою хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК);
- 4) у зв'язку із визнанням військовослужбовців непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК).

Згідно ч. 1 ст. 90 КК України строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання. Таким чином, важливо з'ясувати з якого часу починає виконуватися зазначений вид покарання.

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військово-вослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 КК України – з моменту набрання законної сили вироком.

Відповідальність за ухилення від відбуття позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання така ж сама, як і за ухилення від відбуття основного покарання.

Покарання у виді **конфіскації майна** полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України.

Пленум Верховного Суду України у п. 19 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 пояснив:

«Вирішуючи питання про застосування конфіскації майна, суди повинні враховувати, що такий вид додаткового покарання призначається лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Відповідно до вимог ст. 59 КК у разі конфіскації не всього майна, а лише його

частини суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

Роз'яснити судам, що конфіскація майна як додаткове покарання відповідно до ст. 98 КК не може бути призначена особі, що вчинила злочин у віці до 18 років, навіть у тому разі, коли на час розгляду справи судом вона досягла повноліття.

Якщо додаткове покарання у виді конфіскації майна за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то у разі прийняття рішення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням воно не застосовується, оскільки ст. 77 КК передбачено вичерпний перелік додаткових покарань, що можуть бути призначені у такому випадку, серед яких конфіскація майна відсутня. При прийнятті такого рішення у вирокі мають бути наведені відповідні мотиви; посилатися на ст. 69 КК не потрібно.

Звернути увагу судів на те, що це правило не поширюється на випадки застосування судом передбаченої санкцією статті (санкцією частини статті) спеціальної конфіскації (предмети контрабанди, знаряддя і засоби полювання, незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним промислом та все добуте тощо).

Правила призначення конфіскації майна за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків такі ж самі, як і при призначенні інших додаткових покарань.

Кримінальний закон прямо не передбачає звільнення від відбування конфіскації майна, проте тлумачення окремих його норм свідчать про таку можливість.

Можна погодитись з висновком Ю.А. Пономаренко, що звільнення можливе тільки за умови, якщо конфіскація майна ще не виконана, і лише в випадках:

1) декриміналізацією злочину, за який вона засуджена до конфіскації (ч. 2 ст. 74 КК);

2) з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК). Тут суд має звернути увагу на те, що законодавець не заперечує призначати конфіскацію майна у разі застосування ст. 79 КК, але припускає в ч. 1 вказаної статті можливість звільнення від неї;

3) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80). Оскільки конфіскація майна призначається лише за тяжкі або особливо тяжкі злочини, за які засудженому в

якості основного покарання призначається, в переважній більшості випадків, позбавлення волі, то строки давності виконання конфіскації майна визначаються на підставі пунктів 3, 4 або 5 ч. 1 ст. 80 КК;

4) у зв'язку із психічною хворобою, що позбавляє засудженого можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК);

5) у зв'язку із амністією (ст. ст. 85, 86 КК);

6) у зв'язку із помилюванням (ст. ст. 85, 87 КК).

Ю.А. Пономаренко виділив також підстави, за якими звільнення від основного покарання у виді конфіскації майна не можливе:

1) у зв'язку із відбуттям частини покарання, що перевищує максимальний розмір цього покарання, передбачений новим кримінальним законом, що має зворотну дію (ч. 3 ст. 74 КК) – оскільки конфіскація майна, по-перше, відбувається єдинократно і не може бути розтягнута у часі (подібно тому, як штраф сплачується з розстрочкою), а, по-друге, законодавець в санкції статті Особливої частини КК ніколи не визначає розмір конфіскації;

2) з випробуванням (ст. 75 КК) – оскільки при звільненні від відбування додаткового покарання з випробуванням конфіскація майна не може бути призначена (ст. 77 КК), а не можна звільнити особу від відбування не призначеного покарання;

3) умовно-достроково (ст. 81 КК) – оскільки ч. 1 ст. 81 КК передбачає можливість звільнення тільки від строкового додаткового покарання, тобто позбавлення права;

4) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК);

5) у зв'язку із іншою тяжкою хворобою, що перешкоджає відбуванню покарання (ч. 2 ст. 84 КК) – оскільки ні одна тяжка хвороба не може перешкоджати відбуванню зазначеного виду покарання;

6) у зв'язку із визнанням військовослужбовця неспридатним до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК).

Погашення та зняття судимості не залежать від факту призначення конфіскації майна, так як виконання цього покарання здійснюється органами державної влади, а не засудженим.

Кримінальна відповідальність за незаконні дії щодо майна, яке підлягає конфіскації передбачена ст. 388 КК України.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ, ЗАВДАННЯ І ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Вивчення цього спецкурсу слід почати з уважного ознайомлення з програмою спецкурсу «Призначення покарання в судовій практиці» для слухачів Інституту підготовки професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія» і цими методичними вказівками, завданнями і планами практичних занять.

Вивчення тем спецкурсу повинно ґрунтуватися на знанні чинного кримінального законодавства – Кримінального кодексу України (далі – КК). Вивчення конкретного виду покарання за спеціальною літературою повинно бути нерозривно пов'язано і відбуватися паралельно з вивченням відповідних норм КК.

Слід мати на увазі, що з метою вдосконалення чинного кримінального законодавства до нього можуть вноситися зміни та доповнення, за якими необхідно спостерігати і оперативно вносити до своїх текстів КК.

Окрім чинного кримінального законодавства, потрібно вивчати постанови Пленуму Верховного Суду про практику призначення судами кримінальних покарань та звільнення від них чи від їх відбування. Такі постанови публікуються в журналах «Право України», «Вісник Верховного Суду України», а також в систематизованих збірниках: «Збірниках постанов Пленуму Верховного Суду України». – К.: Юрінком Інтер.

Необхідно вивчити також судову практику з конкретних справ, матеріали якої публікуються в журналі «Право України» та інших юридичних виданнях. Суттєве значення під час вивчення призначення покарання має картотека, яка складається кодифікаційним кабінетом Адвокатського об'єднання «Одеська обласна колегія адвокатів». На окремі картки записується постанова з вказівкою, як прийнято, його назви, дати прийняття, номера, де оприлюднена, або рішення за конкретними справами – чиє рішення, вид рішення (ухвала, постанова, вирок), дата прийняття, стисле викладення його суті. За для зручності користування картки розміщуються в певній послідовності (системі), наприклад, за видами злочинів.

Під час вивчення цього спецкурсу студенти повинні пам'ятати, що норми Загальної та Особливої частин кримінального права перебувають у нерозривному зв'язку.

Загальна частина містить положення, які стосуються усіх злочинів, передбачених Особливої частиною, а саме: підстави кримінальної відповідальності, відповідальність за закінчений і незакінчений злочин, поняття та систему покарань, загальні засади призначення покарання, підстави та порядок застосування примусових заходів медичного та виховного характеру і т. ін.

Особлива частина в її практичному застосуванні потребує при притягненні особи до кримінальної відповідальності за вчинений злочин досліджувати норми Загальної частини.

Тільки комплексне вивчення питань спецкурсу із урахуванням повної відповідності та узгодженості норм Загальної та Особливої частин кримінального права може забезпечити успішне вивчення курсу.

Слухачам Інституту підготовки професійних суддів рекомендовано під час вивчення спецкурсу «Призначення покарання в судовій практиці» досліджувати історію становлення кримінально-правових норм України та порівнювати їх з кримінально-правовими нормами закордонних держав.

ТЕМА 1. ПОКАРАННЯ: ПРИНЦИПИ, ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВІ УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ – 2 год.

1. Поняття покарання та його співвідношення:
 - а) з кримінальною відповідальністю;
 - б) з іншими заходами кримінально-правового впливу.
2. Поняття системи покарань та принципи її побудови.
3. Види покарань за кримінальним законодавством України та в науці кримінального права.
4. Поняття та види принципів призначення покарання:
 - а) значення загальних та галузевих принципів права під час призначення покарання;
 - б) спеціальні принципи інституту призначення покарання.
5. Загальні засади призначення покарання:
 - а) призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України;
 - б) призначення покарання в межах, установлених у санкції статті Особливої частини КК України;
 - в) призначення покарання з урахуванням ступеня тяжкості кон-

- кретного вчиненого злочину;
- г) призначення покарання з урахуванням обставин, які пом'якшують покарання;
 - д) призначення покарання з урахуванням обставин, які обтяжують покарання;
 - е) призначення покарання з урахуванням особи винного.
6. Особливі умови призначення покарання:
- а) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом;
 - б) призначення покарання за незакінчений злочин;
 - в) призначення покарання за злочини, вчинені у співучасті;
 - г) призначення покарання за сукупністю злочинів;
 - д) призначення покарання за сукупністю вироків.
7. Особливості призначення покарання неповнолітнім.
8. Особливості призначення покарання іншим спеціальним суб'єктам (жінки, службові особи, військовослужбовці, інваліди, особи похилого віку тощо).

Завдання

Підготувати реферати за темами:

- 1) Теорія громадського договору (Т. Гоббс) і покарання.
- 2) Теорія соціальної справедливості і покарання.
- 3) Страх перед покаранням і превентивні цілі покарання.
- 4) Виправлення засуджених як мета та зміст покарання.
- 5) Класифікація покарань в канонічному праві.
- 6) Історія розвитку системи покарань в кримінальному праві радянського періоду.
- 7) Заходи безпеки в кримінальному праві.
- 8) Реалізація принципу соціальної справедливості при призначенні покарання.
- 9) Реалізація принципу законності при призначенні покарання.
- 10) Реалізація принципу гуманізму при призначенні покарання.
- 11) Нове в загальних засадах призначення покарання на сучасному етапі розвитку кримінально-правових відносин.
- 12) Значення Загальної і Особливої частини КК України при призначенні покарання;
- 13) Техніка використання положень Загальної частини КК при призначенні покарання.

- 14) Правила визначення ступеня тяжкості конкретного злочину.
- 15) Історія становлення обставин, пом'якшуючих і обтяжуючих покарання.
- 16) Значення особи злочинця в кримінальному праві.
- 17) Ювенальна юстиція і особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.
- 18) Система і класифікація покарань, що застосовуються до неповнолітніх.
- 19) Кримінально-правова характеристика особи винного.
- 20) Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за КК України 1960 року і КК України 2001 року.
- 21) Межі покарання за закінчений і незакінчений злочини.
- 22) Особливості кримінальної відповідальності співучасників.
- 23) Правила призначення покарання за сукупністю злочинів.
- 24) Правила призначення покарання за сукупністю вироків.

Задача № 1

За вирок суду К. і М. були визнані винними в скоєнні злочинів, передбачених ст. ст. 191 ч. 5, 222 ч. 2, 366 ч. 2 КК України.

Суд обрав їм міру покарання, враховуючи характер і ступінь суспільної небезпеки скоєного, ролі в скоєнні злочину, вчинення злочину в організованій групі, а також – особистість підсудних їх позитивні характеристики, сімейний стан, важкий стан здоров'я, визнання і щире розкаяння, відсутність судимості, що в сукупності розцінив як виняткові обставини для застосування щодо них ст. 69 КК України та можливості обрання покарання нижче нижчої межі.

Відповідно до ст. 70 КК України суд шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим остаточно призначив покарання К. і М. відповідно у вигляді п'яти і трьох років позбавлення волі з позбавленням права займати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчою та адміністративно-господарською діяльністю строком на один рік.

Суд також вирішив, що до К. і М. можна застосувати ст. 75 КК України і звільнити його від відбування основного покарання з іспитовим строком три роки, з обов'язками не здійснювати нового злочину, повідомляти органам кримінально-виконавчої системи про зміну місця проживання і роботи, періодично з'являтися для реєстрації в ці органи.

Чи справедливо суд призначив покарання і застосував ст. ст. 69, 70, 75 КК України?

Задача № 2

Вироком районного суду П. було визнано винним у тому, що він, керуючи автомобілем ВАЗ-2101 і перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, рухаючись на закругленій ділянці автодороги, не вибрав безпечну швидкість, відволікшись, не впорався з керуванням автомобілем, у результаті чого допустив з'їзд у правий по своєму ходу руху кювет, де вчинив наїзд на придорожнє дерево, внаслідок чого пасажирів автомобіля С.В. і Г.В. отримали тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили їхню смерть, К. – тяжкі тілесні ушкодження, а С.О. та Г.І. – середньої тяжкості тілесні ушкодження. П. засудили за ч. 3 ст. 286 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на п'ять років із позбавленням права керувати транспортними засобами строком на три роки.

На підставі статей 75, 76 КК України засудженого було звільнено від відбування покарання з випробуванням із іспитовим строком три роки.

Звільняючи П. від відбування призначеного покарання на підставі ст. 75 КК України, суд послався на те, що він раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, щиро розкався у вчиненому, має позитивні відгуки за місцем проживання, злочин вчинив з необережності. Крім того, постраждав від ДТП, внаслідок чого став інвалідом II групи.

Апеляційний суд своєю ухвалою вирок щодо П. залишив без змін. У касаційному поданні прокурор порушив питання про скасування судових рішень з направленням справи на новий судовий розгляд на підставі зв'язку з невідповідністю призначеного покарання тяжкості злочину особі засудженого внаслідок невинуватості м'якості.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Задача № 3

Вироком районного суду Д.Є., І. та Д.С. були засуджені за ч. 2 ст. 146 КК України на п'ять років позбавлення волі кожного і звільнив Д.Є., І. на підставі ст. 75 КК України, а Д.С. відповідно до ст. 75, ст. 104 КК України від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки, поклавши на них обов'язки, передбачені пунктами 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК України.

В апеляційному порядку справа не розглядалась.

У касаційному поданні та доповненні до нього прокурор порушив питання про зміну постановленого щодо Д.Є., І та Д.С. судового рішення у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. При цьому він послався на те, що оскільки засуджені визнали свою вину, щиро розкаялися у вчиненому та добровільно відшкодували заподіяну шкоду, а обставин, які обтяжують покарання, не встановлено, – призначене їм покарання відповідно до вимог ст. 69 1 КК України не повинно перевищувати двох третин максимального строку, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України, а саме чотирьох років. Крім того, прокурор зазначив, що, призначаючи Д.С. покарання, який вчинив злочин у неповнолітньому віці, місцевий суд на порушення ст. 104 КК України встановив йому іспитовий строк тривалістю три роки.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

ТЕМА 2. ПРИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ – 2 год.

1. Штраф як основний вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
2. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основний вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
3. Громадські роботи: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
4. Виправні роботи: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

5. Службові обмеження для військовослужбовців: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
6. Арешт: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
7. Обмеження волі: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
8. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
9. Позбавлення волі на певний строк: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
10. Довічне позбавлення волі: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

Завдання

Підготувати реферати за темами:

- 1) Майнові покарання в кримінальному праві України.
- 2) Історія розвитку позбавлення прав як виду кримінального покарання.
- 3) Порядок призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
- 4) Громадські роботи як вид покарання в кримінальному праві Європи.
- 5) Передумови введення громадських робіт в систему покарань в кримінальному праві України.
- 6) Історія застосування виправних робіт за законодавством України
- 7) Поняття та сутність службових обмежень для військовос-

- лужбовців як виду кримінального покарання.
- 8) Зміст арешту як виду кримінального покарання за законодавством України.
 - 9) Підстави призначення покарання у вигляді обмеження свободи.
 - 10) Тримання в дисциплінарному батальйоні: еволюція покарання.
 - 11) Підстави призначення довічного позбавлення волі.
 - 12) Межі призначення і застосування позбавлення волі за кримінальним законодавством України.
 - 13) Проблема призначення довгострокового позбавлення волі в правозастосовній практиці.
 - 14) Смертна кара як вид покарання в кримінальному праві.

Задача № 1

Вироком районного суду Д., М. та П. за ч. 2 ст. 186 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до штрафу у сумі 850 грн. кожного з них.

В апеляційному порядку справа не переглядалася.

У касаційному поданні заступник прокурора, не оспорюючи правильності кваліфікації та обґрунтованості засудження Д., М. і П., зазначив, що суд при призначенні засудженим покарання у вигляді штрафу не з'ясував, чи мають ці неповнолітні засуджені самостійний заробіток, кошти або майно, достатнє для його сплати, і не умотивував свого рішення про призначення покарання за ч. 2 ст. 186 КК України із застосуванням ст. 69 КК України.

У доповненні до касаційного подання прокурор порушив питання про скасування постановленого у справі вироку в частині призначеного всім засудженим покарання, вважаючи його м'яким.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Задача № 2

Вироком районного суду сімнадцятирічний П. був засуджений за ч. 2 ст. 121 КК України на сім років шість місяців позбавлення волі.

Апеляційний суд своєю ухвалою вирок щодо П. залишив без змін.

У касаційній скарзі засуджений просив змінити судові рішення щодо нього у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального

закону. Він послався на те, що суд на порушення вимог п. 3 ч. 3 ст. 102 КК України призначив йому покарання, яке за розміром є більшим, ніж передбачено законом.

Потерпіла М. та її законний представник у поданих на касаційну скаргу запереченнях просили залишити судові рішення щодо засудженого без змін.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Задача № 3

Апеляційний суд Одеської області засудив Б. за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі.

Б. засуджено за те, що він у камері слідчого ізолятора як особа, що раніше вчинила умисне вбивство, під час сварки з К., який утримувався у цій же камері, на ґрунті особистих неприязних стосунків здійснив умисне вбивство останнього, задушивши його зашморгом зі шматка тканини, який затягнув на шиї потерпілого. Потім подушкою відкрив К. доступ повітря, унаслідок чого той помер від механічної асфіксії.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи, просив вирок щодо Б. змінити, виключити з мотивувальної частини вироку обтяжуючу обставину – настання тяжких наслідків у вигляді смерті потерпілого.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Чи зобов'язаний суд призначати довічне позбавлення волі за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах?

ТЕМА 3. ПРИЗНАЧЕННЯ ДОДАТКОВИХ ВИДІВ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ – 2 год.

1. Штраф як додатковий вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
2. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу: поняття, зміст, підстави застосування,

порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

3. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додатковий вид покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.
4. Конфіскація майна: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення, особливості звільнення від відбування, погашення та зняття судимості, відповідальність за ухилення від відбування.

Завдання

Підготувати реферати за темами:

- 1) Проблеми застосування штрафу як додаткового виду покарання.
- 2) Проблеми застосування: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
- 3) Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: історія застосування та сучасні проблеми.
- 4) Значення конфіскації майна в історії кримінального права України.
- 5) Поняття та види конфіскації майна за законодавством України.

Задача № 1

Добровеличківський районний суд Кіровоградської області засудив А. за ч. 1 ст. 203 КК до штрафу в розмірі 850 грн. із позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю строком на один рік.

В апеляційному порядку справа не переглядалася.

Згідно з вироком суду А. визнано винною в тому, що вона протягом року продавала спиртні напої домашнього виготовлення. Працівники міліції виявили та вилучили в помешканні А. 0,7 літри горілки (самогону), яку вона зберігала з метою збуту.

У касаційному поданні заступник прокурора Кіровоградської області порушив питання про зміну постановленого у справі вироку – виключенням додаткового покарання у виді позбавлення права займатися підприємницькою діяльністю строком на один рік. При цьому він послався на те, що це покарання застосовується лише в тому

разі, якщо вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Задача № 2

Новотроїцький районний суд Херсонської області вироком від 30 червня 2006 р. засудив Б. за ч. ст. 286 КК на чотири роки позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами на три роки.

В апеляційному порядку справа не переглядалася.

Б. визнано винним у тому, що він, керуючи мотоциклом і рухаючись по вулиці, порушив вимоги підпунктів «а» та «б» п. 2.1, «а» і «в» п. 2.9, пунктів 11.2, 11.4, 12.2, 12.3 Правил дорожнього руху (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306), внаслідок чого наїхав на К., який від заподіяних тяжких тілесних ушкоджень помер.

У касаційному поданні заступник прокурора Херсонської області порушив питання про виключення із вироку застосування до Б. додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами, оскільки призначити його особі, яка не мала такого права, неможливо.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

Задача № 3

Кілійський районний суд Одеської області вироком від 24 жовтня 2008 р. засудив М. за ч. 2 ст. 307 КК України на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією майна і за ч. 2 ст. 308 КК із застосуванням ст. 69 КК на чотири роки позбавлення волі з конфіскацією майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК за сукупністю злочинів М. остаточно призначено позбавлення волі строком на п'ять років з конфіскацією майна.

На підставі ст. 75 КК М. звільнено від відбування покарання з випробуванням із іспитовим строком три роки.

М. засуджено за те, що він викрав особливо небезпечний наркотичний засіб – головки маку у великих розмірах вагою 2303 г, які незаконно зберігав за місцем тимчасового проживання з метою збуту.

У касаційному поданні прокурор, не оспорюючи доведеності вини М. та правильності кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 307 і ч. 2 ст. 308 КК, порушив питання про зміну судових рішень у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. Прокурор зазначив, що суд, звільняючи М. від відбування покарання з випробуванням, у супереч положенням ст. 77 КК призначив йому додаткове покарання у виді конфіскації майна.

Яке рішення має прийняти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольна робота є самостійним видом роботи, передбаченим **учбовим** планом з спецкурсу «Призначення покарання в судовій **практиці**». Вона складається з трьох завдань:

1. **Теоретичне завдання**, яке повинно бути оформлено наступним чином:

- план;
- висвітлення питання з спецкурсу;
- посилання на використану літературу;
- список літератури.

2. **Тестове завдання**. Слухачу пропонується питання з відповідним, серед яких треба обрати правильну відповідь. Її необхідно віддати будь-якою позначкою.

3. **Практичне завдання**. Для слухачів Інституту підготовки судів з реальних кримінальних справ були відібрані складні ситуації, представлені у вигляді задач з конкретними питаннями. Слухачам потрібно вирішити запропоновані задачі і надати обґрунтовану відповідь, з посилання на нормативно-правові акти. Обов'язковим є використання Постанов Пленуму Верховного Суду України.

Об'єм контрольної роботи повинен бути не менше 15 листів.

Посилання на використану літературу оформляються на прикінцевій сторінці під горизонтальною лінією. Нумерація посилань кожній сторінці починається з початку.

Наприклад:

Вирішення судами питань, пов'язаних із кримінально-правовою діяльністю особи, що віддала чи виконала злочинний наказ (за рекомендаціями узагальнення судової практики) // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 3. – С. 10.

Під час оформлення списку літератури, його умовно слід поділити на дві частини: нормативні акти і спеціальна література.

Нормативні акти розміщуються за їх юридичною силою (Конституція, закони, підзаконні акти). Нормативні акти однакової юридичної сили розміщуються в хронологічному порядку.

До списку включаються лише ті джерела, які були вивчені під час написання роботи і на які були зроблені посилання в самій роботі. Список літератури не включається до об'єму контрольної роботи, проте нумерація сторінок продовжується.

Список літератури повинен виглядати так.

Наприклад:

Нормативна база

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. – К.: Юрінком Інтер. – 2001.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: Офіц. видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
5. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 49. – Ст. 434.
6. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6 (40).

Спеціальна література:

7. Багрий-Шахматов Л.В. Система уголовных наказаний и исправительно-трудовое право [Текст] / Л.В. Багрий-Шахматов. – М.: ВШ МВД СССР, 1974. – 170 с.
8. Гальперин И.М., Курляндский В.И. Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения [Текст] / И.М. Гальперин, В.И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. – М., 1975. – С. 5–8.
9. Гальперин И.М. Наказание: социальные функции, практика применения / И.М. Гальперин. – М.: Юридическая литература, 1983. – 208 с.

Контрольна робота оформляється на листах А4. Спочатку виконується теоретичне завдання, потім – тестове завдання (з нової сторінки), потім – практичне завдання (з нової сторінки).

Слухачі повинні обирати завдання до контрольної роботи, виходячи з першої букви свого прізвища. Наприклад слухачі з прізвищами від «А» до «Ж» виконують одне завдання, слухачі з прізвищами від «З» до «О» інше.

Контрольна робота оцінюється: «зараховано», «не зараховано». у випадку не зарахування контрольної роботи вказуються причини цього.

Контрольна робота може бути не зарахована у випадках:

- виконання не того варіанту контрольної роботи;
- теоретичне завдання виконано з порушенням вимог до нього, в тому числі щодо об'єму.

Незарахована контрольна робота повертається студенту для виправлення недоліків. Після усунення вказаних недоліків необхідно повернути як незараховану контрольну роботу, так і новий варіант контрольної роботи.

Контрольне завдання для слухачів з прізвищами від «А» до «Ж»

Теоретичне завдання

1. Загальні засади призначення покарання.
2. Звільнення від покарання та його відбування як форми реалізації кримінальної відповідальності.

Тестове завдання

1. Яке з цих положень, визначених в КК, є однією із загальних засад призначення покарання?

- а) суд призначає покарання відповідно до положень Загальної частини КК;
- б) суд призначає покарання керуючись міжнародно-правовими актами;
- в) суд призначає покарання керуючись своєю правосвідомістю.

2. Які цілі покарання визначені в КК?

- а) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами;
- б) ізоляція засудженого від суспільства, перевиховання особи, попередження нових злочинів;
- в) кара за скоєний злочин, виправлення засудженого, завдання злочинцю фізичних та моральних страждань.

Практичне завдання

Задача № 1

М., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, за місцем свого проживання, безпричинно побив свою дружину Т., завдаючи удари руками і ногами в різні частини тіла і заподіявши їй легкі тілесні ушкодження. Т. втекла з дому до домоволодіння голови села, просила викликати працівників міліції.

Недочекавшись приїзду працівників міліції, Т. повернулася додому і зайшовши в одну з кімнат, побачила, що позаду неї знаходиться її чоловік – М., який тримав в руках сокиру і погрожував їй вбити. Потім М. кинув у неї сокиру, але Т. відхилилась, і сокира впала на підлогу. Чоловік кинувся до неї, але спіткнувся, і вона відштовхнула його. Він впав, а коли почав підійматись Т. схопила сокиру і вдарила нею кілька разів по голові М. Від нанесених ран М. помер.

Суд визнав Т. винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 118 КК України і призначив покарання у вигляді 2 років позбавлення волі.

На підставі ст. 75 КК України звільнив засуджену Т. від відбукання покарання, якщо вона на протязі 2-х років не вчинить нового злочину і виконає покладені на неї обов'язки.

До кримінальної відповідальності Т. притягувалась вперше, за місцем проживання характеризувалась позитивно, щиросердно покаялась у вчиненні злочину.

Питання: Чи правильно суд призначив покарання з урахуванням положень Загальної та Особливої частин КК України?

Задача № 2

Ж. був затриманий за незаконне зберігання особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких заборонено – макову солому, масою у перерахунку на суху речовину 233 г та концентрат з макової соломи, загальною масою у перерахунку на суху речовину 0,349 г, без мети збуту для власного вживання, які він незаконно придбав, знайшовши в сусідньому під'їзді житлового будинку.

В судовому засіданні підсудний Ж. свою вину у вчиненні вказаного злочину визнав повністю.

Суд засудив Ж. за ч. 1 ст. 309 КК України до двох років обмеження свободи, мотивуючі застосування цього виду покарання наступним чином:

«Призначаючи міру покарання, суд враховує характер і ступінь небезпечності вчинених злочинів, особу винного і обставини справи. Обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання Ж. судом не встановлено.

Враховуючі вищевикладене, а також те, що Ж. раніше не призначувався до кримінальної відповідальності, суд вважає, що виправлення та перевиховання підсудного можливе без ізоляції від суспільства».

Питання: Якої помилки припустився суд, мотивуючи застосування обраного виду покарання?

Задача № 3

Бухгалтер сільської ради К. по видатковому касовому ордеру № 17 отримала в НТЦ «Земля і люди» грошові кошти в сумі 2000 грн. В якості благодійної фінансової допомоги на ремонт сільського будинку культури. Отримані готівкою кошти в сумі 2000 грн. К. не оприбуткувала в касі сільської ради, а використала на власний розсуд.

Суд призначив К. покарання за ч. 1 ст. 191 КК України в вигляді обмеження волі строком на 3 роки з позбавленням права обіймати керівні посади в органах місцевого самоврядування строком на 1 рік.

Обираючи підсудний вид та розмір покарання, як пом'якшуючі обставини суд врахував те, що вона вперше притягується до кримінальної відповідальності, позитивно характеризується по місцю роботи та проживання, повністю відшкодувала завдані матеріальні збитки, на її утриманні знаходяться двоє неповнолітніх дітей.

Обтяжуючих покарання обставин суд не вбачав.

Питання: Чи правильно зробив суд, обравши покарання у вигляді обмеження волі, тоді як санкція статті передбачає і менш суворі види покарання.

Контрольне завдання для слухачів з прізвищами від «З» до «О»

Теоретичне завдання

1. Види покарань за кримінальним законодавством України та в науці кримінального права
2. Особливості призначення покарання неповнолітнім.

Тестове завдання

1. Яку обставину, що обтяжує покарання суд обов'язково повинен врахувати?

- а) вчинення групових хуліганських дій без попередньої змови (ч. 2 ст. 296 КК);
- б) повторне порушення правил дорожнього руху, що призвело до загибелі пішохода (ч. 2 ст. 286 КК);
- в) вчинення крадіжки з використанням 10-річної особи.

2. Які види покарань можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові?

- а) обмеження волі і виправні роботи;
- б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю і штраф;
- в) штраф і позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Практичне завдання

Задача № 1

Підсудний К., достовірно знаючи про те, що Д. є неповнолітнім, запропонував скоїти йому крадіжку грошей з металевого сейфа агрегатного приміщення ТОВ «Автотранс», тим самим втягнувши його в злочинну діяльність.

Підсудні попередньо домовились про те, що крадіжку буде скоювати К., а Д. надасть для цього знаряддя, які будуть сприяти вчиненню злочину. Того ж дня К. за допомогою Д. вчинив злочин.

Вироком суду К. був засуджений за ст. 185 ч. 3 КК України до 4-х років позбавлення волі, а також за ст. 304 КК України до 2-х років позбавлення волі.

Питання: Яке остаточне покарання має призначити суд?

Задача № 2

На протязі квітня та липня 2006 року Д., порушуючи законодавство про обіг металобрухту, здійснював прийом лому кольорового металу за готівковий розрахунок у населення по ціні – 3 грн. 50 коп. за кілограм, без державної реєстрації та спеціального дозволу (ліцензії). У вказаний період Д. незаконно скупив з метою збуту 164 кілограми брухту кольорового металу на суму 574 грн.

У судовому засіданні підсудний Д. свою вину у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 213 КК України визнав повністю, а також визнав як достовірні всі докази по справі, погодившись на скорочений порядок судового слідства. Після цього підсудний Д. показав, що у зв'язку з тяжким матеріальним становищем він вирішив зайнятися прийомом лому кольорового металу, щоб трохи покращити своє матеріальне становище. Він не є інвалідом 1 чи 2 групи, не є особою, яка досягла пенсійного віку, а також не є військовослужбовцем строкової служби. У вчиненому злочині він розкаюється і просить суд його суворо не карати. Раніше судимий не був.

Питання: Який вид та міру покарання повинен обрати суд за вчинений злочин?

Задача № 3

Неповнолітній Г. о 16 годині, перебуваючи на вулиці міста, на ґрунті неприязних стосунків умисно наніс декілька ударів дерев'яною палицею по руках С. В результаті чого С. отримав середньої тяжкості тілесні ушкодження у вигляді зламу діафізу правої ліктьової кістки.

Дії винного суд кваліфікував за ст. 122 ч. 1 КК України, як умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, що спричинило тривалий розлад здоров'я.

Призначаючи покарання суд врахував характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого Г. злочину, що до тяжких не відноситься, дані про особу підсудного, який характеризується позитивно, до кримінальної відповідальності притягується вперше, думку потерпілого, який на суворому покаранні не наполягає.

Враховуючи це, суд дійшов висновку, що виправлення та перевиховання неповнолітнього підсудного Г. можливе без ізоляції його від суспільства та призначає покарання у межах санкції статті, за якою він притягується до відповідальності, із застосуванням ст. 104 КК України.

Питання: Чи повинен суд, призначаючи покарання, враховувати думку потерпілого? Чи правильно суд визначив мету покарання? Чи були насправді підстави для звільнення підсудного від відбування покарання?

Контрольне завдання для слухачів з прізвищами від «П» до «Я»

Теоретичне завдання

1. Особливості призначення покарання спеціальним суб'єктам (жінкам, службовим особам, військовослужбовцям, інвалідам, особам похилого віку тощо).
2. Кримінально-правові наслідки вчинення злочину.

Тестове завдання

1. Яке з перерахованих покарань не застосовується до військовослужбовців:

- а) штраф;
- б) громадські роботи;
- в) арешт

2. Коли штраф може бути призначений як додаткове покарання?

а) коли особа, яка вчинила злочин не може відбувати покарання у виді громадських робіт;

б) якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК або при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням;

в) якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК і особа завдала вчиненням злочином матеріальну шкоду власнику майна.

Практичне завдання

Задача № 1

Згідно рішення суду з підсудного Р. на користь його дружини були стягнуті аліменти у розмірі 1/3 частини всіх видів його заробітку на утримання неповнолітньої дитини, про що був виданий виконавчий лист і переданий на виконання до Державної виконавчої служби. Однак підсудний, починаючи з часу стягнення аліментів (15 листопада 2004 р.) і по березень 2006 р. ухилявся від сплати аліментів. Працюючи в приватній фірмі, офіційно отримував мінімальний розмір заробітної плати, справжній заробіток приховував, на виклики до виконавчої служби не з'являвся, внаслідок чого за станом на 6

березня 2006 р. розмір заборгованості по сплаті аліментів складає 2273,79 грн.

Суд визнав Р. винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 164 ч. 1 КК України, і призначив йому покарання у вигляді 120 годин громадських робіт.

Р. вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, за місцем проживання характеризувався позитивно, свою вину визнав і щиро покавсяся.

Питання: Чи справедливим є вид та розмір покарання? Чи була необхідність в притягненні винного до кримінальної відповідальності та реальному відбуванні покарання?

Задача № 2

З., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись в будинку С., вчинив змах на згвалтування останньої. З метою подолати опір потерпілої, З. спричинив С. легкі тілесні ушкодження.

Вироком суду З. був визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 15, 152 ч. 1 КК України. Йому було призначено покарання в вигляді позбавлення волі строком на 3 роки 8 місяців.

Обираючи підсудному вид та розмір покарання як обтяжуючу покарання обставину суд врахував те, що злочин був вчинений у стані алкогольного сп'яніння. Як пом'якшуючу покарання обставину, суд врахував думку потерпілої, яка просила суд суворо не карати підсудного.

Питання: Чи доцільним є застосування обраного виду та розміру покарання у даному випадку? Відповідь обґрунтуйте.

Задача № 3

Приблизно о 21 годині К., знаходячись за місцем свого проживання, разом зі своїм батьком та раніше йому знайомим Я. розпивали спиртні напої. Приблизно о 22 годині на прохання свого батька К. вирішив провести Я. додому. Коли вони вийшли на вулицю, між ними на ґрунті особистих неприязних стосунків виникла сварка, під час якої Я. наніс удар палицею по плечу К. Розлютившись, із метою помсти, К. наніс удар правою рукою в обличчя Я., від якого той упав. Після цього К. почав наносити численні удари ногами лежачому і безпорадному Я., оскільки той був без ноги, по тулубу, голові і в живіт. При цьому Я. не чинив опору К. та не звав на допомогу. Злякавшись того, що факт побиття Я. можуть побачити сусіди, К. від-

тягнув потерпілого на перехрестя вулиці в темне місце, де наніс ще декілька ударів ногами по тулубу і голові потерпілого, після цього знайшов камінь, котрим наніс п'ять ударів в голову потерпілого Я., усвідомлюючи, що наносить удари в життєво-важливі органи, бажаючи смерті потерпілого.

Суд визнав К. винним за ч. 1 ст. 115 КК України і призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на 7 років.

Призначаючи покарання, суд врахував те, що підсудний К. вчинив особливо тяжкий злочин, як особа, характеризується посередньо, раніше судимий, судимість в установленому законом порядку погашена, не працюючий.

Обставиною, яка пом'якшує покарання підсудного К., суд визнав щире каяття. Обставиною, яка обтяжує покарання, суд визнав вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння.

Питання: Чи дотримувався суд принципу справедливості, призначаючи мінімальний розмір покарання, передбачений санкцією статті, за вчинений злочин?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З СПЕЦКУРСУ (до іспиту)

1. Кримінальне покарання та його співвідношення із кримінальною відповідальністю.
2. Зміст та властивості покарання.
3. Підстави права покарання. Межі права покарання.
4. Об'єкт та суб'єкт покарання.
5. Мета та функції покарання.
6. Поняття системи покарання та інших заходів кримінально-правового впливу.
7. Принципи побудови системи покарань та інших заходів кримінально-правового впливу в КК України.
8. Теоретичні проблеми класифікації покарань та інших заходів кримінально-правового впливу.
9. Основні та додаткові покарання: порядок їх застосування.
10. Принципи призначення покарання.
11. Значення загальних та галузевих принципів права під час призначення покарання.
12. Поняття загальних засад призначення покарання.
13. Призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України.
14. Призначення покарання в межах, установлених у санкції статті Особливої частини КК України.
15. Призначення покарання з урахуванням ступеня тяжкості конкретного вчиненого злочину.
16. Призначення покарання з урахуванням особи винного.
17. Призначення покарання з урахуванням обставин, які пом'якшують покарання.
18. Призначення покарання з урахуванням обставин, які обтяжують покарання.
19. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.
20. Призначення покарання за незакінчений злочин.
21. Призначення покарання за злочини, вчинені у співучасті.
22. Призначення покарання за сукупністю злочинів.
23. Призначення покарання за сукупністю вироків.

24. Штраф як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
25. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
26. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
27. Громадські роботи як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
28. Виправні роботи як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
29. Службові обмеження для військовослужбовців як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
30. Конфіскація майна як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
31. Арешт як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
32. Обмеження волі як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
33. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
34. Позбавлення волі на певний строк як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
35. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: поняття, зміст, підстави застосування, порядок призначення.
36. Поняття та види покарань, що призначаються неповнолітнім.
37. Особливості призначення покарання неповнолітнім.
38. Звільнення від покарання та його відбування як форми реалізації кримінальної відповідальності.
39. Звільнення від відбування покарання з випробуванням.
40. Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням.
41. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.

42. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.
43. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким.
44. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.
45. Звільнення від покарання за хворобою.
46. Амністія та помилування: підстави застосування.
47. Порядок звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.
48. Особливості звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням.
49. Судимість та її кримінально-правові наслідки.
50. Визначення соціальної адаптації злочинців. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми соціальної адаптації злочинців.
51. Правові проблеми соціальної адаптації злочинців.
52. Правове становище судимих осіб.
53. Погашення та зняття судимості в теорії і на практиці.
54. Правові наслідки засудження особи за межами України.
55. Звільнення від кримінальної відповідальності: види та підстави.
56. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.
57. Заходи безпеки в кримінальному праві України: загальна характеристика та порядок призначення.
58. Заходи соціального захисту в кримінальному праві України: загальна характеристика та порядок призначення.
59. Компенсаційні заходи в сучасному кримінальному законодавстві.
60. Перспективи розвитку системи призначення покарань в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативна база

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
3. Декларація прав ребенка : принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 г. // Правове положення неповнолітніх в Україні : Збірник нормативних актів / Уклад. Кройтор В. Л., Євко В. Ю. – Х. : Еспада, 2002. – С. 26-28.
4. Конвенция о правах ребенка : принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1989 г. // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – С. 306-323.
5. Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів: Рекомендація № R (92) 16. Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19 жовтня 1992 р. // Європейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.). – К., 2000. – С. 5-25.
6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий 16 грудня 1996 р. Генеральною Асамблеєю ООН // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2002. – № 1.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. // Голос України. – 2001. – № 3. – 10 січня.
8. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2372.
9. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин : ратифіковано законом України № 318-IV від 28 листопада 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2377.

10. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 3484-XI від 26 січня 1987 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1987. – № 6. – Ст. 101.
11. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») : приняты резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 г. // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – С. 284-305.
12. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными : одобрены Экономическим и Социальным Советом в резолюциях 663 С (XXIV) от 31 июля 1957 г. и 2076 (LXII) от 13 мая 1977 г. // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – С. 190-205.
13. Правила ООН, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы : приняты резолюцией 45-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН 45/113 от 14 декабря 1990 г. – В кн.: Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии : учеб. Пособие / Э. Б. Мельников. – М. : Дело, 2000. – С. 252-271.
14. Руководящие принципы ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы) : приняты резолюцией Генеральной ассамблеи ООН 45/112 // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 273-283.
15. Стандартные минимальные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила) : приняты резолюцией Генеральной Ассамблеи 45/110 14 декабря 1990 г. // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 217–225.
16. Кримінальний кодекс України : офіційний текст. – К. : Юрінком Інтер. – 2001.
17. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

18. Кримінально-процесуальний кодекс України : офіц. видання. – К. : Ін Юре, 2003.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Стор. 1122.
20. Кодекс законів про працю України : затверджений законом Української РСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. – № 50 (додаток). – Ст. 375.
21. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 49. – Ст. 434.
22. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
23. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.
24. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.
25. Про державну кримінально-виконавчу службу : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29. – Ст. 1697.
26. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовтня 1996 р. № 392/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 48. – Ст. 263.
27. Податковий кодекс України : станом на 15 грудня 2010 р. / Упоряд.: О.О. Головашевич, М.П. Кучерявенко. – Х. : Право, 2010.
28. Про органи і служби у справах неповнолітніх : Закон України із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 11 грудня 1998 року № 312-XIV, від 8 липня 1999 року № 864-XIV // Закони України. Т. 8. – К., 1997. – С. 15-26; Т. 19. – К., 2000. – С. 134-137.
29. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1104-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 6. – Ст. 39.

30. Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України : Закон України від 2 березня 2000 р. № 1526-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 20. – Ст. 151.
31. Про зайнятість населення : Закон України від 1 березня 1991 р. (в ред. від 21 листопада 1997 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 11-12. – Ст. 144.
32. Про затвердження Інструкції з оплати праці засуджених до обмеження та позбавлення волі : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 4 жовтня 2004 р. № 191 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1328-04>.
33. Про затвердження Положення про навчальний центр при установі виконання покарань : Наказ Міністерства освіти та науки України та Державного департаменту з питань виконання покарань від 26 лютого 2004 р. № 153/32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0313-04>.
34. Про затвердження Положення про умови навчання та отримання базової та повної загальної середньої освіти особами, засудженими до позбавлення волі у загальноосвітніх навчальних закладах при установах кримінально-виконавчої системи : Наказ Міністерства освіти та науки України та Державного департаменту з питань виконання покарань від 1 березня 2002 р. № 154\55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0281-02>.
35. Про затвердження Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України 19.12.2003 N 270/1560 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0016-04>.
36. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким : Поста-

- нова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2. // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3.
37. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3.
38. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1.
39. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6 (40).
40. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2.
41. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2.
42. Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 грудня 1996 р. № 15 «Про практику направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон» : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 17 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 3.
43. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4.
44. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 5.
45. Про деякі питання застосування судами України адміністративного і кримінального законодавства у зв'язку з набранням

- чинності Закону України від 22 травня 2003 р. «Про податок з доходів фізичних осіб» : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 року № 9 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 6.
46. Про практику призначення військовослужбовцям покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 грудня 1996 р. № 15 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2.
47. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 1.
48. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6.
49. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 2.
50. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1.
51. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2005 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 7.
52. Про судову практику у справах про хуліганство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2.
53. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 7.

54. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 8.
55. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 12.
56. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7.
57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=v009p710-99>.
58. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=v011p710-99>.
59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) № 6-рп/2000 від 19 квітня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=v006p710-00>.

Спеціальна література:

1. Алихаджиева И.С. Уголовное право: история и современность. Вопросы Общей части / И.С. Алихаджиева, Т.Г. Даурова, О.А. Лиценберг. – Саратов, 2001.
2. Алферов С.А. Роль общеобразовательного и профессионально-технического обучения в исправительно-трудовом воздействии на осужденных / С.А. Алферов, Г.П. Байдаков, А.А. Лакеев // Личность преступника: Методы изучения и проблемы воздействия : Сб. науч. тр. – М., 1986.
3. Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений : пер. с англ. / Под ред. Никифорова Б.С. – М., 1979.
4. Андреев Н.А. Социология исполнения уголовных наказаний : учебное пособие / Н.А. Андреев. – М. : Права человека, 2001.
5. Андрушко П. Окремі питання вдосконалення законодавства про покарання, не пов'язані із позбавленням волі / П. Андрушко // Європейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.). – К., 2000.
6. Антипов В. Проблеми застосування до неповнолітніх певних видів кримінального покарання / В. Антипов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8.
7. Антипов В.В. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання / В.В. Антипов, В.І. Антипов. – К., 2004.
8. Аскеров Э. Институт освобождения от уголовного наказания в уголовном законодательстве зарубежных стран / Э. Аскеров // Уголовное право. – 2005. – №4.
9. Астемиров З.А. Трудовая колония для несовершеннолетних / З.А. Астемиров. – М. : Юрид. лит., 1969.
10. Астемиров З.А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних (теоретическое введение в изучение спецкурса) / З.А. Астемиров. – М. : ВШ МВД СССР, 1970.
11. Бабаев М.М. Индивидуализация наказания несовершеннолетних / М.М. Бабаев. – М. : Юрид. лит., 1968.
12. Багрий-Шахматов Л.В. Теоретические проблемы классификации уголовных наказаний / Л.В. Багрий-Шахматов, В.И. Гуськов. – Воронеж : изд-во Воронеж. ун-та, 1971.
13. Багрий-Шахматов Л.В. Система уголовных наказаний и исправительно-трудовое право / Л.В. Багрий-Шахматов. – М., 1974.

14. Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации : Ч. I / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса, 1998.
15. Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации: Ч. II / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса, 2000.
16. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовная ответственность и наказание по советскому уголовному праву / Л.В. Багрий-Шахматов. – Минск, 1975.
17. Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М.И. Бажанов. – Х., 2000.
18. Бажанов М.И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / М.И. Бажанов. – К., 1980.
19. Балобанова Д.А. Школы уголовного права в формировании уголовной политики государства / Д.А. Балобанова // Проблеми застосування кримінального законодавства України / Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ. – Спец. випуск. – Луганськ : Луганський держ. ун-т внутр. справ, 2007.
20. Балобанова Д.О. Розвиток поняття кримінальної політики / Д.О. Балобанова // Актуальні проблеми кримінології та кримінальної психології (к 10-літтю ОНЮА) // Сборник научных статей. – Одесса : Фенікс, 2007.
21. Бандурка О.М. Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, звільнених з виховно-трудових колоній / О.М. Бандурка, В.М. Трубников, А.О. Яровий. – Харків : УВС, 2003.
22. Баулін Ю.В. Виправні роботи за проектом КК України // Проблеми пенітенціарної теорії та практики / Ю.В. Баулін. – К. : МП Леся, 2001. – №6.
23. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю.В. Баулін. – К., 2004.
24. Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях / Н.А. Беляев. – Л., 1963.
25. Беляева Л.И. Правовые, организационные и педагогические основы деятельности исправительных заведений для несовершеннолетних правонарушителей в России (середина XIX-начало XX века) : автореф. дис.... канд. юрид. наук / Л.И. Беляева. – М., 1995.

26. Белякин Н. Строго соблюдать закон при назначении и исполнении наказания в виде исправительных работ без лишения свободы / Н. Белякин // Советская юстиция. – 1971. – № 18.
27. Березовська Н.Л. Позбавлення волі в системі покарань неповнолітніх / Н.Л. Березовська // Актуальні проблеми держави і права. 36. наук. праць. – Вип. 32. – Одеса : Юридична література, 2007.
28. Березовська Н.Л. Поняття системи покарань неповнолітніх / Н.Л. Березовська // Актуальні проблеми держави і права: 36. наук. праць. – Вип. 47. – О. : Юридична література, 2009.
29. Березовська Н.Л. Проблеми застосування покарань до неповнолітніх засуджених / Н.Л. Березовська // Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі : Матеріали Міжнародної наукової конференції 21-22 вересня 2007 р. – Одеса : Фенікс, 2007.
30. Беца А. Лишение свободы: отрицательные социальные и психологические последствия / А. Беца // В поисках альтернатив тюремному наказанию (материалы международного симпозиума 15-16 января 1997 г.). – К., 1997.
31. Беца А. Нетюремные санкции и их применение в зарубежных уголовно-правовых системах / А. Беца // В поисках альтернатив тюремному наказанию (материалы международного симпозиума 15-16 января 1997 г.). – К., 1997.
32. Беца О. Як зменшити витратність системи ув'язнення в Україні / О. Беца // Соціальна політика та соціальна робота. – 2000. – № 2. – С. 102-106.
33. Беца О. Якою бути системі ре соціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі? / О. Беца // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 3.
34. Беца О. Про розробку політики держави в сфері реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі / О. Беца, О. Іванова // Соціальна політика та соціальна робота. – 2003. – № 1.
35. Блувштейн Ю. Социальная адаптация лиц, освобожденных из исправительно-трудовых учреждений и рецидивная преступность / Ю. Блувштейн, К. Лапинскас // Изучение и предупреждение преступности : сб. науч. работ / НИИ суд. э-зы Министерства юстиции Литовской ССР. – Вип. 4. – Вильнюс : Минтис, 1971.

36. Богатирьов І.Г. Виправні роботи як вид покарань: Кримінальні, кримінологічні та кримінально-виконавчі проблеми : монографія / І.Г. Богатирьов. – К. : МП Леся, 2002.
37. Богданов В.Я. Исправительные работы как вид уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук / В.Я. Богданов. – М., 1974.
38. Богомолов Ю.О. О нашем труде, быте и не только о них / Ю.О. Богомолов // Воспитание и правопорядок. – 1991. – № 6.
39. Бойко А. Теория принципов уголовного права / А. Бойко // Уголовное право. – 2005. – №4.
40. Бондаренко Н.А. Противодействие преступности несовершеннолетних при поощрительной и льготной функции уголовного права / Н.А. Бондаренко // Кримінологія в Україні та протидія злочинності : 36. наук. праць ; за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Одеса : Фенікс, 2008.
41. Бондаренко Н.А. Роль уголовно-правовых запретов в предупреждении преступлений / Н.А. Бондаренко // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии (к 10-летию ОНЮА) : Сборник научных статей. – Одесса : Фенікс, 2007.
42. Бородин С.В. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью: (Проблемы деятельности ООН в области предупреждения преступности и обращения с правонарушителями) / С.В. Бородин, Е.Г. Ляхов. – М. : Международные отношения, 1983.
43. Борьба с преступностью в Украинской ССР 1917-1925 гг. : в 2 т. – К. : РНО при МООН УССР, 1966. – Т. 1.
44. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин. – М., 1963.
45. Брайнін Я.М. Основні питання загального вчення про склад злочину / Я.М. Брайнин. – К., 1964.
46. Бурдін В. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання / В. Бурдін. – Львів, 2006.
47. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння / В.М. Бурдін. – К., 2005.
48. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні / В.М. Бурдін. – К., 2004.
49. Бурлаков В.Н. Личность преступника и назначение наказания / В.Н. Бурлаков. – Л., 1986.

50. Бушуев И.А. Исправительные работы / И.А. Бушуев. – М. : Юрид. лит., 1968.
51. Бушуев И.А. Новое в исправительно-трудовом законодательстве / И.А. Бушуев. – М. : Юрид. лит., 1970.
52. Бэйзмор Г. Переосмысление функции наказания в суде для несовершеннолетних: карательный и восстановительный подход к подростковой преступности // Правосудие по делам несовершеннолетних. Мировая мозаика и перспективы в России : в 2-х кн. / Г. Бэйзмор, М. Умбрайт ; под. М.Г. Флямера. – Вып. 2. – М. : МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2000.
53. В поисках альтернатив тюремному наказанию (материалы международного симпозиума 15-16 января 1997 г.). – К. : 1997.
54. Вартилицька І.А. Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І.А. Вартилицька. – К., 1997.
55. Вербенський М. Застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі / М. Вербенський // Аспект. – 2002. – №2.
56. Виправно-трудовий кодекс Української РСР. – К. : Політвидав України, 1971.
57. Вопросы назначения наказания и освобождения от уголовной ответственности и наказания. – Иркутск : Иркут. гос. ун-т, 1976.
58. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення у вину / П.А. Воробей. – К., 1996.
59. Впровадження альтернативних видів покарань в Україні : посібник / За ред. О.В. Беци. – К. : МП Леся, 2003.
60. Гаверов Г.С. Проблемы наказания несовершеннолетних преступников / Г.С. Гаверов. – Иркутск : Изд-во Иркут. Ун-та, 1986.
61. Гаверов Г.С. Уголовно-правовые меры, не связанные с лишением свободы и их применение к несовершеннолетним правонарушителям : учеб. пособие / Г.С. Гаверов. – Иркут. гос. ун-т, 1981.
62. Гаверов Г.С. Исправительные работы и эффективность их применения к несовершеннолетним / Г.С. Гаверов / Советская юстиция. – 1971. – № 22.

63. Гаджиев Х. Имущественные наказания в системе мер уголовно-правового воздействия / Х. Гаджиев // Советская юстиция. – 1988. – №16.
64. Гаджиева А. Отрицательное поведение потерпевшего и его уголовно-правовое значение / А. Гаджиева // Уголовное право. – 2004. – №1.
65. Галиакбаров Р.Р. Система и виды наказаний / Р.Р. Галиакбаров. – Горький, 1986.
66. Гальперин И.М. Наказание: социальные функции и практика применения / И.М. Гальперин. – М., 1983.
67. Гальперин И.М. Дополнительные наказания / И.М. Гальперин, Ю.Б. Мельникова. – М., 1981.
68. Гернет М.Н. История царской тюрьмы / М.Н. Гернет. – Т. 1: 1762 – 1825. – 3-е изд. – М. : Юрид. лит., 1960.
69. Герцензон А.А. Советская уголовная статистика / А.А. Герцензон. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1937.
70. Герцензон А.А. История советского уголовного права / А.А. Герцензон, Ш.С. Грингауз, Н.Д. Дурманов, М.М. Исаев, Б.С. Утевский. – М. : Юрид. изд-во Министерства Юстиции СССР, 1948.
71. Гильман Ю. Исправительные работы и трудовой стаж / Ю. Гильман // Социалистическая законность. – 1966. – № 2.
72. Голик Ю.В. Философия уголовного права: современная постановка проблемы / Ю.В. Голик. – СПб, 2004.
73. Голина В.В. Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву / В.В. Голина. – Х., 1979.
74. Горбачова І.М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / І.М. Горбачова. – Одеса, 2008.
75. Горбачова І.М. Заходи безпеки в системі кримінально-правових наслідків злочинного діяння за кримінальним законодавством України / І.М. Горбачова // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47. – Одеса : Юридична література, 2009.
76. Горбачова І.М. Концепція суспільно-небезпечного стану особи при відпрацюванні попереджувальних заходів / І.М. Горбачова // Кримінологія України та протидія злочинності : 36. наук. статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – О. : Фенікс, 2008.

77. Горбачова І.М. Розмежування конфіскації і спеціальної конфіскації / І.М. Горбачова // Актуальні проблеми держави і права : Збірник наукових праць. – Вип. 32. – Одеса : Юридична література, 2007.
78. Гришин П. Обоснованность назначения исправительных работ / П. Гришин, Г. Чечель // Советская юстиция. – 1974. – № 2.
79. Гуськов В. Об эффективности исправительных работ как меры уголовного наказания / В. Гуськов // Социалистическая законность. – 1966. – № 3.
80. Гуськов В.И. Назначение и исполнение исправительных работ как меры уголовного наказания: дис... канд. юрид. наук / В.И. Гуськов. – М., 1966.
81. Дагель П.С. Потерпевший в советском уголовном праве / П.С. Дагель. – Владивосток, 1974.
82. Дашенко О.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / О.В. Дашенко. – Одеса, 2001.
83. Дементьев С.И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты / С.И. Дементьев. – Ростов, 1981.
84. Демченко В.В. Кара – ціль або сутність покарання? / В.В. Демченко // Правове життя сучасної України : тези доповідей 10-ї ювілейної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеськ. націон. юрид. академії. – О. : Фенікс, 2007.
85. Детков А. Сверхдлинные сроки лишения свободы: уголовные и уголовно-исполнительные аспекты / А. Детков // Уголовное право. – 2004. – №2.
86. Джалилов Т. Об эффективности исправительных работ как меры уголовного наказания / Т. Джалилов // Социалистическая законность. 1966. – №1.
87. Дмитрук М.М. Категорія кримінального проступку в правовій доктрині / М.М. Дмитрук // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – Вип. 45. – Одеса, 2009.
88. Дмитрук М.М. Проблеми визначення поняття правової та кримінально-правової доктрини України / М.М. Дмитрук // Сучасний вимір держави та права : Зб. наук. праць / За ред. В.І. Терентьева, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2008.

89. Дмитрук М.М. Становлення категорії проступку в кримінально-правовій доктрині: проблема термінології / М.М. Дмитрук // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47 // редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2009.
90. Достовалов С. Цели применения принудительных мер медицинского характера / С. Достовалов // Законность. – 2000. – № 1.
91. Дровосеков Г.В. Основные вопросы применения наказания в виде лишения свободы к несовершеннолетним по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.В. Дровосеков. – Свердловск, 1965.
92. Дрьомін В.М. Динаміка та структура застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі / В.М. Дрьомін // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – №2.
93. Дрьомін В.М. Деякі питання удосконалення діяльності органів, що виконують покарання, не пов'язані із позбавленням волі / В.М. Дрьомін // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 3.
94. Дрьомін В.М. Зменшення тюремного населення: пошук нових шляхів / В.М. Дрьомін // Актуальні проблеми політики. – 2001. – Вип. 10-11.
95. Дрьомін В.М. Інститут пробації в зарубіжному законодавстві / В.М. Дрьомін // Вісник прокуратури. – 2001. – № 3.
96. Дрьомін В.М. Соціальні та правові підстави застосування в Україні покарань, альтернативних позбавленню волі / В.М. Дрьомін // Право України. – 2000. – №6.
97. Емелин А.С. Уголовная ответственность по законам военного времени в период Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. / А.С. Емелин // Вопросы истории уголовного права и уголовной политики : Сборник научных трудов ВЮЗИ. – М., 1986.
98. Ендольцева А. Некоторые проблемы института освобождения от уголовной ответственности / А. Ендольцева // Уголовное право. – 2004. – №2.
99. Європейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 року). – К., 2000.
100. Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів : Рекомендація № R (92) 16. Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19 жовтня 1992 р. // Європейські громадські санкції та

заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р. – К., 2000.

101. Жирнов В. Состояние и перспективы развития профессионального образования осужденных к лишению свободы / В. Жирнов // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2002. – № 4.
102. Жук І.Н. Проблеми економічної ефективності праці засуджених / І.Н. Жук. – К. : НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України, 1999.
103. Журавлев М. За правильное применение исправительных работ / М. Журавлев, П. Ильин // Социалистическая законность. 1964. – № 5.
104. Застосування кримінальних заходів до неповнолітніх правопорушників / Відп. ред. О.Я. Светлов. – К. : Наукова думка, 1974.
105. Зельдов С.И. Освобождение от наказания и его отбывания / С.И. Зельдов. – М., 1982.
106. Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя : пер. з англ. М. Яковлева / Г. Зер. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004.
107. Зубков А.И. Карательная политика России на рубеже тысячелетий / А.И. Зубков. – М., 2000.
108. Зубкова В.И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика / В.И. Зубкова. – М., 2002.
109. Ибрагимова А.М. О применении обязательных работ в отношении несовершеннолетних / А.М. Ибрагимова // Российский следователь. – 2003. – № 6.
110. Иванова А.Т. Совершенствование правовой регламентации наказания в виде исправительных работ / А.Т. Иванова, Н.В. Пискарев // Проблемы применения наказаний, не связанных с лишением свободы : сборник научных трудов. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988.
111. Исаев М.М. Основы пенитенциарной политики / М.М. Исаев. – М. : Гос. изд-во, 1927.
112. Исправительно-трудовая педагогика / Под ред. И.Т. Богатырева. – М. : Академия МВД СССР, 1978.
113. Искендеров Ф.Ш. Реалізація кримінальної відповідальності / Ф.Ш. Искендеров // Правове життя сучасної України: тези доповідей 10-ї ювілейної звітної наукової конференції профе-

сорсько-викладацького і аспірантського складу Одеськ. націон. юрид. академії. – О. : Фенікс, 2007.

114. Каменская А. Общественные работы в Латвии (опыт введения общественных работ в стране с практикой суровых наказаний) / А. Каменская // Аспект. – 2002. – № 2.
115. Карасев В.С. Некоторые данные, характеризующие применение мер уголовного наказания к несовершеннолетним преступникам / В.С. Карасев // Предупреждение преступности несовершеннолетних. – М., 1965.
116. Карпец И.И. Наказание: социальные, правовые и криминологические проблемы / И.И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1973.
117. Карпушин М.П. Уголовная ответственность и состав преступления / М.П. Карпушин, В.И. Курляндский. – М., 1974.
118. Кашуба Ю.А. Уголовно-исполнительная политика в отношении несовершеннолетних : автореф. дисс....докт. юрид. наук / Ю.А. Кашуба. – Рязань, 2002.
119. Кашуба Ю.А. Основы современной уголовно-исполнительной политики России в отношении несовершеннолетних : монография / Ю.А. Кашуба, С.Н. Пономарев. – Рязань : Академия права и управления Минюста России, 2002.
120. Келина С.Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / С.Г. Келина. – М., 1974.
121. Келина С.Г. Принципы советского уголовного права / С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. – М., 1988.
122. Кибальник А. Иммуниет как основание освобождения от уголовной ответственности / А. Кибальник // Российская юстиция. – 2000. – №8.
123. Клепитчкий И. Преступление, административное правонарушение и наказание в России в свете Европейской Конвенции о правах человека / И. Клепитчкий // Государство и право. – 2000. – №3.
124. Кодан С.В. Реформа сибирской ссылки в первой половине XIX века / С.В. Кодан // Историко-правовые исследования: Проблемы и перспективы. – М. : АН СССР, 1982.
125. Козюля В. Особенности работы с несовершеннолетними осужденными, имеющими психические отклонения / В. Козюля // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2002. – № 1.
126. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності і девіантність підлітків / Ю.Ю. Коломієць // Ювенальна

- політика та ювенальна юстиція в сучасній державі : Матеріали Міжнародної наукової конференції 21-22 вересня 2007р. ; за заг. ред. Ю.М. Оборотова; ОНЮА. – Одеса : Фенікс, 2007.
127. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.Ю. Коломієць. – Одеса, 2005.
128. Коломієць Ю.Ю. Становлення вчення про позитивну кримінальну відповідальність / Ю.Ю. Коломієць // Актуальні проблеми держави та права. – Одеса : Юридична література, 2007. – Вип. 32.
129. Комарицкий С.И. Эффективность исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы : учебное пособие / С.И. Комарицкий. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1991.
130. Комарицкий С. Исправительные работы: проблемы исполнения / С. Комарицкий // Социалистическая законность. – 1988. – № 9.
131. Кондусов А.П. Лишение свободы как вид наказания, применяемый к несовершеннолетним по советскому уголовному праву : автореф. дисс... канд. юрид. наук / А.П. Кондусов. – Саратов, 1996.
132. Корнеева А.В. Исправительные работы без лишения свободы как вид уголовного наказания: дис... канд. юрид. наук / А.В. Корнеева. – М., 1986.
133. Кочерган П. Громадські роботи як вид покарання / П. Кочерган // Аспект. – 2002. – № 5.
134. Кравченко О. Питання, що виникають у судовій практиці по застосуванню до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру / О. Кравченко // Право України. – 1999. – № 10.
135. Крахмальник Л.Г. Некоторые вопросы правового регулирования исправительных работ без лишения свободы / Л.Г. Крахмальник // Советское государство и право. – 1965. – № 4.
136. Крестовська Н. Становлення ювенального права України / Н. Крестовська // Юридический вестник. – 2001. – №3.
137. Кривоченко Л.Н. Борьба с рецидивом по советскому уголовному праву / Л.Н. Кривоченко. – Х., 1973.

138. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед, к Гулагу западного образца : пер. с англ. / Н. Кристи. – М. : РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001.
139. Кругликов Л.Л. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в советском уголовном праве: вопросы теории / Л.Л. Кругликов. – Воронеж, 1985.
140. Кругликов Л.Л. Уголовно-правовые средства обеспечения справедливости наказания / Л.Л. Кругликов. – Ярославль, 1986.
141. Кудимов А.Ф. Историческая справка о создании и организации пенитенциарных учреждений для несовершеннолетних правонарушителей / А.Ф. Кудимов // Актуальные проблемы исполнения уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних. – М. : Права человека, 2000.
142. Кузнецова Н.Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву / Н.Ф. Кузнецова. – М., 1958.
143. Курс советского уголовного права. Часть общая. – Т. 3. Наказание. – М. : Наука, 1970.
144. Курс уголовного права. Общая часть / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – Т. 2: Учение о наказании. – М., 1999.
145. Курц А. Следует ли перечень обстоятельств, смягчающих наказание, оставлять открытым? / А. Курц // Уголовное право. – 2004. – №2.
146. Куфаев В.И. Юные правонарушители / В.И. Куфаев. – М. : Новая Москва, 1924.
147. Ласточкин В. Ограничить применение краткосрочного лишения свободы / В. Ласточкин // Советская юстиция. – 1965. – № 18.
148. Лейленд Пітер. Кримінальне право: Злочин, покарання, судочинство (англійський підхід) / Пітер Лейленд. – К. : Основи, 1996.
149. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву / О.Э. Лейст. – М., 1981.
150. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности: теория и законодательная практика / Т.А. Лесниевски-Костарева. – М., 2000.
151. Лихова С. Міри, альтернативні ув'язненню, за кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн / С. Лихова // Євро-

- пейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.). – К., 2000.
152. Личность преступника и уголовная ответственность. Правовые и криминологические вопросы // Межвуз. науч. сб. – Саратов, 1981.
153. Лопушанский Ф.А. Теоретические проблемы предупреждения правонарушений несовершеннолетних / Ф.А. Лопушанский. – К., 1977.
154. Лысягин О.Б. Правовое регулирование профилактики преступлений среди освобожденных из ВТК / О.Б. Лысягин // Проблемы исполнения наказания в воспитательно-трудовых колониях и предупреждение преступности молодежи : Сб. науч. тр. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1989.
155. Люблинский П.И. Борьба с преступностью в детском и юношеском возрасте (социально-правовые очерки) / П.И. Люблинский. – М. : Главлит, 1923.
156. Максимова Н. Гуманізація покарань – крок до громадського суспільства / Н. Максимова // Соціальна політика та соціальна робота. – 2001. – № 1.
157. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / В.В. Мальцев. – СПб, 2004.
158. Маляренко В.Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В.Т. Маляренко. – К., 2003.
159. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – №3.
160. Мамедов А.А. Справедливость назначения наказания / А.А. Мамедов. – СПб, 2003.
161. Марогулова И.Л. Амнистия и помилование в российском законодательстве / И.Л. Марогулова. – М., 1998.
162. Маслак Н. Чи потребують змін положення КК щодо відповідальності за готування до злочину? (за матеріалами опитування експертів – практичних працівників) / Н. Маслак // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №10.
163. Махоткин В.П. Наказания, не связанные с лишением свободы, по советскому уголовному праву и уголовному праву других социалистических стран / В.П. Махоткин. – М., 1978.

164. Мельник М.І. Реформування кримінального законодавства України: стан, тенденції та перспективи / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк // Правова держава. Щорічник наукових праць. Вип. 12. – К., 2001.
165. Мельникова Э.Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии : учебное пособие / Э.Б. Мельникова. – М., 2000.
166. Мельникова Ю. Практика назначения исправительных работ по новому уголовному законодательству / Ю. Мельникова, Т. Устинова // Социалистическая законность. – 1986. – № 5.
167. Меньшагин В.Д. О принудительных работах по месту службы / В.Д. Меньшагин // Социалистическая законность. – 1938. – № 12.
168. Минская В. Новые виды наказаний / В. Минская // Российская юстиция. – 1997. – № 2.
169. Мирошніченко Н.М. Неповнолітній суб'єкт злочину / Н.М. Мирошніченко // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47. – Одеса : Юридична література, 2009.
170. Мирошніченко Н.М. Особистість неповнолітніх злочинців з аномаліями / Н.М. Мирошніченко // Кримінологія в Україні та протидія злочинності : 36. наук. праць ; за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна / Б-ка журналу «Юридичний вісник». – Одеса : Фенікс, 2008.
171. Михлин А. Исправительные работы: перспективы развития / А. Михлин, В. Казакова // Советская юстиция. – 1993. – № 14.
172. Михлин А.С. Эффективность исправительных работ как меры наказания / А.С. Михлин, В.И. Гуськов, И.А. Кириллова, Ю.Б. Мельникова, В.Т. Михайлов // Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1968.
173. Мостепанюк Л. Відбування довічного позбавлення волі в Україні та за кордоном: проблеми і перспективи / Л. Мостепанюк // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №5.
174. Мостепанюк Л. Довічне позбавлення волі: історія і сучасність / Л. Мостепанюк // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №8.
175. Мостепанюк Л. Правове регулювання умов і порядку помилування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі /

- Л. Мостепанюк // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 10.
176. Музика А.А. Примусові заходи медичного й виховного характеру / А.А. Музика. – К., 1997.
177. Мясников О.О. смягчающих наказание обстоятельствах, не указанных в законе / О.О. Мясников // Российская юстиция. – 2001. – №3.
178. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) / В.О. Навроцький. – Київ, 2001.
179. Назаренко Г.В. Совершенствование системы наказаний / Г.В. Назаренко // Следователь. – 2003. – № 4 (60).
180. Наташев А.Е. Новые работы по исправительно-трудовому праву / А.Е. Наташев // Социалистическая законность. – 1963. – № 10.
181. Наумов А.В. О проблеме наказания в новом уголовном кодексе России / А.В. Наумов // Человек: преступление и наказание. – 1993. – № 1.
182. Невский В.В. Теория и практика исполнения уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних : монография / В.В. Невский. – Домодедово : РИПК работников МВД России, 1998.
183. Никитенко И.В. Гуманизация исполнения и отбывания наказания в воспитательной колонии (организационно-правовой аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / И.В. Никитенко. – Иркутск, 2002.
184. Никитский Ф. Надзор за исполнением законодательства об исправительных работах и трудоустройстве лиц, освобожденных из мест лишения свободы / Ф. Никитский // Социалистическая законность. – 1983. – № 6.
185. Новые подходы для нового века : материалы международной конференции по реформе исполнения наказаний (Лондон, 13-17 апреля 1999 г.). – Донецк : Донецький меморіал, 1999.
186. Ной И.С. Теоретические вопросы лишения свободы / И.С. Ной. – Саратов : Изд-во Саратов. Ун-та, 1965.
187. Ной И.С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве / И.С. Ной. – Саратов : Изд-во Саратов. Ун-та, 1962.

188. Ной И.С. Сущность и функции наказания в советском государстве: политико-юридическое исследование / И.С. Ной. – Саратов : Изд-во Саратов. Ун-та, 1973.
189. Общественные работы в вопросах и ответах : практ. пособие. – Донецк : Донецкий Мемориал, 2003.
190. Общественные работы как альтернатива тюремному заключению в Зимбабве. – Донецк : Донецкий Мемориал, 2003.
191. Омеляненко Г. Питання застосування судом примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх осіб / Г. Омеляненко // Юридичний вісник України. – 1997. – 29 травня – 4 червня.
192. Орлов В.Н. Проблемы назначения и исполнения исправительных работ. – Ставрополь : Ставропольсервисшкола, 2001.
193. Осадчая Н.Г. Обязательные работы как новый вид наказания в Российском уголовном законодательстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н.Г. Осадчая. – Ростов-на-Дону, 1999.
194. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: Аксиологические аспекты / П.П. Осипов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976.
195. Оцяця А.С. Структурно-функціональний похід в уголовном праве / А.С. Оцяця // Держава і право : тези міжнародної науково-практичної конференції. Миколаїв, 27-28 листопада 2009 р. – Миколаїв : Іліон, 2009.
196. Оцяця А.С. Формування охоронних правовідносин у сфері кримінального права України нормами міжнародних актів / А.С. Оцяця // Європейське національне кримінальне право : шляхи та перспективи розвитку. Треті юридичні читання. Матер. міжн. наук. конф. студ. та аспір. – Одеса, 2007.
197. Павленко В. Громадські роботи в системі покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: загальна характеристика та шляхи вдосконалення / В. Павленко // Право України. – 2003. – № 11.
198. Павлов В.Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / В.Г. Павлов. – СПб, 2000.
199. Панкратов Р.И. Дети, лишённые свободы / Р.И. Панкратов, Е.Г. Тарло, В.Д. Ермаков. – М. : Юрлитинформ, 2003.
200. Перцова Л. Перевоспитание несовершеннолетних / Л. Перцова // Преступление и наказание. – 2000. – № 6.

201. Петрашев В.Н. Гуманизация системы наказаний в советском уголовном праве / В.Н. Петрашев. – Ростов-н/Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1988.
202. Петрухин И. Новый уголовный кодекс: проблема наказания / И. Петрухин // Уголовное право. – 1999. – № 3.
203. Познышев С.В. Детская преступность и меры борьбы с нею / С.В. Познышев // Вопросы права. – М., 1911. – Книга пятая.
204. Полищук Е.Н. Диспозитивность в системе мер уголовной ответственности несовершеннолетних / Е.Н. Полищук // Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі : Матеріали Міжнародної наукової конференції 21-22 вересня 2007р., Одеса ; за заг. ред. проф. Ю.М. Оборотова, ОНЮА. – Одеса : Фенікс, 2007.
205. Полищук О.М. Компромис у кримінальному праві України / О.М. Полищук // Актуальні питання державотворення в Україні : 36. наук. праць міжнародної науково-практичної конференції (24-25квітня 2008 року). – Частина 4. – Київ, 2008.
206. Полищук О.М. Історичні передумови диспозитивного реагування на злочин / О.М. Полищук // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. – Одеса : Фенікс, 2008.
207. Полищук О.М. Соціальна відповідальність за диспозитивність у кримінальному праві / О.М. Полищук // Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : Всеукраїнська Інтернет-конференція. – 15 жовтня 2008 року.
208. Полищук О.М. Щодо питання про кримінально-правове заохочення / О.М. Полищук // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47 / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юрид. література, 2009.
209. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України / В.В. Полтавець. – Луганськ, 2005.
210. Полубинская С.В. Цели уголовного наказания / С.В. Полубинская. – М., 1990.
211. Полянский Е.Ю. Механизм противодействия рецидивной преступности в США / Е.Ю. Полянский // Юридический вестник. – 2007. – № 1.

212. Полянський Е.Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Е.Ю. Полянський. – Одесса, 2007.
213. Полянський Є.Ю. Ресторативна юстиція: за і проти / Є.Ю. Полянський // Актуальні проблеми держави та права : Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса : Юридична література, 2007. – Вип. 32.
214. Полянський Є.Ю. Реформування вітчизняного законодавства про призначення покарання з урахуванням іноземного досвіду застосування формалізованих санкцій / Є.Ю. Полянський // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47. – Одеса : Юридична література, 2009.
215. Полянський Є.Ю. Теоретичні засади призначення покарання у сучасній науці кримінального права / Є.Ю. Полянський // Вісник прокуратури. – 2009. – № 3.
216. Пономаренко Ю.А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю.А. Пономаренко. – Харьков : ФИНН, 2009.
217. Потемкина А.Т. Исполнение исправительных работ без лишения свободы : учебное пособие / А.Т. Потемкина. – М. : МССШМ МВД СССР, 1989.
218. Присяжнюк Т. До дискусії про потерпілого у кримінальному праві / Т. Присяжнюк // Право України. – 2005. – №9.
219. Приходько К. Предупреждение рецидивной преступности несовершеннолетних, осужденных к исправительным работам / К. Приходько // Советская юстиция. – 1973. – № 14.
220. Проблема исполнения наказания в отношении умственно отсталых осужденных несовершеннолетних // Проблемы исполнения наказания в воспитательно-трудовых колониях и предупреждение преступности молодежи : Сб. науч. тр. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1989.
221. Прохоров В.С. Преступление и ответственность / В.С. Прохоров. – Л., 1984.
222. Пудовочкин Ю.Е. Ювенальное уголовное право: теоретико-методологическое и историко-правовые аспекты / Ю.Е. Пудовочкин. – М. : Глобус, 2001.

223. Рагимов И.М. Теоретические и практические проблемы исправительно-трудового воздействия / И.М. Рагимов. – Баку : Элм, 1981.
224. Радонцев А. Участие общественности в исполнении приговора к исправительным работам / А. Радонцев // Советская юстиция. – 1966. – № 3.
225. Рамазанов А.Ж. Наказания, не связанные с лишением свободы, и практика их применения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А.Ж. Рамазанов. – М., 2002.
226. Ременсон А.Л. Теоретические вопросы исполнения лишения свободы и перевоспитания заключенных : автореф. дис. ... докт. юрид. наук / А.Л. Ременсон. – Томск, 1965.
227. Ривман Д.В. Виктимология / Д.В. Ривман, В.А. Устинов. – СПб, 2000.
228. Роджерс Р. Исследование новых видов наказаний в исправительной системе США / Р. Роджерс // Криминологические исследования в мире. – М. : Манускрипт, 1995.
229. Розвиток системи покарань, альтернативних позбавленню волі в Україні: Концептуальний документ. – Нотінгем, 1999.
230. Рудник В. Соціальні проблеми кримінального покарання у вигляді кримінального покарання та його альтернативи / В. Рудник // Європейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.). – К., 2000.
231. Рыжаков А.П. Производство по применению принудительных мер медицинского характера / А.П. Рыжаков. – М., 1996.
232. Сазонов А.П. О рецидиве преступлений, совершаемых лицами, отбывшими лишение свободы / А.П. Сазонов // Советское государство и право. – 1967. – № 3.
233. Самвелян К.Р. Уголовно-правовые санкции: проблемы конструирования и применения: дис. ... канд. юрид. наук / К.Р. Самвелян. – Волгоград, 1997.
234. Сахаров А.Б. Правонарушение подростка и закон (преступность несовершеннолетних и борьба с ней в СССР) / А.Б. Сахаров. – М. : Юрид. лит., 1967.
235. Сверчков В. Принудительные меры медицинского характера / В. Сверчков // Законность. – 2000. – № 7.
236. Свида Т.О. Смертна кара як вид кримінального покарання в контексті захисту прав людини: історія та сучасність / Т.О. Свида. – Ужгород : Патент, 2000.

237. Свиридов Б. Природа помилювання в Україні / Б. Свиридов // Віче. – 1996. – №5.
238. Сергиенко В.А. Некоторые вопросы применения новых наказаний по УК РФ 1996 г. / В.А. Сергиенко // Материалы межвуз. научно-практич. конференции. – Краснодар, 1997.
239. Симушков Г.Н. О понятии и критериях эффективности отбывания исправительных работ / Г.Н. Симушков // Преступность и ее предупреждение / Под ред. Н. П. Кана и М. Д. Шаргородского. – Л. : Изд-во Ленинград. Ун-та, 1971.
240. Скобликов П. Конфискация имущества как наказание: доводы за и против / П. Скобликов // Уголовное право. – 2004. – №2.
241. Сколов С. Рецидивна злочинність та ефективність покарання у вигляді позбавлення волі / С. Сколов // Право України. – 1999. – № 2.
242. Скрыльников К.А. Назначение и исполнение уголовных наказаний, связанных с изоляцией, в отношении несовершеннолетних : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / К.А. Скрыльников. – Р.-н/Д, 2004.
243. Скрыбин М.А. Общие начала назначения наказания и их применение к несовершеннолетним / М.А. Скрыбин. – Казань : Изд-во Казан. Ун-та, 1988.
244. Смирнов Л.Н. К вопросу о теоретических основах советского исправительно-трудового законодательства / Л.Н. Смирнов, С.Г. Новиков // Советское государство и право. – 1964. – № 4.
245. Соловій Я. Щодо визначення меж кримінальної відповідальності / Я. Соловій // Право України. – 1995. – №12.
246. Спасенников Б.А. Принудительные меры медицинского характера: история, теория, практика / Б.А. Спасенников. – СПб, 2003.
247. Стадник В. Правове регулювання виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх / В. Стадник // Право України. – 2005. – №5.
248. Становский М.Н. Назначение наказания / М.Н. Становский. – СПб, 1998.
249. Старков О.В. Наказание: уголовно-правовой и криминологический анализ / О.В. Старков, С.Ф. Милюков. – СПб : Юридический центр Пресс, 2001.
250. Стеничкин Г. Обязательные работы / Г. Стеничкин // Российский следователь. – 2003. – № 6.

251. Стручков Н.А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью / Н.А. Стручков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978.
252. Судимість осіб та призначення мір кримінального покарання у 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4.
253. Сухарева Н. Некоторые проблемы регламентации примирения с потерпевшим / Н. Сухарева // Уголовное право. – 2005. – № 1.
254. Суходолец К. Правильно применять краткие сроки лишения свободы / К. Суходолец // Социалистическая законность. – 1964. – № 8.
255. Тадевосян З.А. Штраф как мера наказания / З.А. Тадевосян. – Ереван : Изд-во АН Армянской ССР, 1978.
256. Тащилин М. Уголовная ответственность и формы ее реализации / М. Тащилин, Н. Годилю // Уголовное право. – 2004. – № 4.
257. Телефанко Б. Соціальна адаптація звільнених з виправно-трудових установ як чинник зниження рецидивної злочинності в Україні / Б. Телефанко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2000. – Вип. 35.
258. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П.Ф. Тельнов. – М., 1974.
259. Тимершин Х.А. Исправительные работы без лишения свободы по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Х.А. Тимершин. – М. : Академия МВД СССР. – 1988.
260. Тимершин Х.А. Практика применения исправительных работ / Х.А. Тимершин // Теоретические и организационно-правовые проблемы применения наказания : Сб. науч. тр. – Уфа : УФС МВД СССР, 1990.
261. Тихая Э.В. Социально-психологическая адаптация воспитанников колонии к условиям жизни после освобождения / Э.В. Тихая // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 3.
262. Тихий В.П. Проблеми відповідальності за незакінчений злочин / В.П. Тихий // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : Матеріали науково-практичної конференції. – К., 1998.
263. Трахов А.И. Срочные наказания в законодательстве и судебной практике (по материалам Северо-Кавказского региона) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А.И. Трахов. – Краснодар, 1998.

264. Трубников В.М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / В.М. Трубников. – Х. : Основа, 1990.
265. Туляков В.А. Виктимология: социальные и правовые проблемы / В.А. Туляков. – Одесса, 2000.
266. Туляков В.А. Виктимология: социальные и правовые проблемы / В.А. Туляков. – Одесса, 2000.
267. Туляков В.А. Уголовно-правовой запрет: доктрина ХХІ века / В.А. Туляков // Визначальні тенденції генезу державності і права // Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Треті Прибузькі юридичні читання» / За ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліоп, 2007.
268. Туляков В.О. Апроксимація у кримінальному законодавстві / В.О. Туляков // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – Вип. 47. – Одеса : Юридична література, 2009.
269. Туляков В.О. Категорія кримінального проступку в правовій доктрині / В.О. Туляков // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – Вип.45. – Одеса, 2009.
270. Туляков В.О. Криза кримінального права: суперечності догматів чи догматика суперечностей? / В.О. Туляков // Збірник наукових праць ОНЮА. – Том 8. – О. : Юр. Літ., 2009.
271. Туляков В.О. Криминология современности / В.О. Туляков // Криминологія в Україні та протидія злочинності : Зб. наук. праць // за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Одеса : Фенікс, 2008.
272. Туляков В.О. Кримінально-правові концепти та їх реалізація / В.О. Туляков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 47. – О. : Юридична література, 2009.
273. Туляков В.О. Основания теории декриминализации / В.О. Туляков // Сучасний вимір держави та права : Зб. наук. праць / За ред. В.І. Терентьєва. О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2008.
274. Туляков В.О. Профілактична функція кримінально-правових заборон / В.О. Туляков // Актуальні проблеми кримінального права та криминології. – Донецьк, 2009.
275. Туляков В.О. Суперечності кримінально-правового регулювання / В.О. Туляков // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (9 жовтня 2009 року). – Одеса, 2009.

276. Туляков В.О. Тенденции развития современной криминологии и уголовно-правовая доктрина / В.О. Туляков // Наукові праці Одеської національної юридичної академії (Том VII). – Одеса : Юридична література, 2008.
277. Туляков В.О. Шляхи гармонізації кримінального законодавства / В.О. Туляков // Актуальні проблеми Європейської інтеграції : збірник статей з питань європейської інтеграції та права. – Одеса : Фенікс, 2009. – Вип. 5.
278. Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови / С. Туркота // Право України. – 2002. – №5.
279. Тюрьмы и колонии России: Народная юридическая энциклопедия / Под ред. Г.Б. Мирзоева. – М. : Лига Разум, 1998.
280. Тютюгин В.И. Назначение наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью / В.И. Тютюгин. – Харьков, 1976.
281. Уголовная ответственность несовершеннолетних / Отв. ред. В.П. Кашенов. – М., 1999.
282. Уголовное наказание / Под ред. Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Титаренко. – К. – Донецк : Ин-т гос-ва и права им. В.М. Корецького НАН України, Донец. ин-т внутр. дел МВД України, 1997.
283. Упоров И.В. Пенитенциарная политика России в XVIII-XX вв.: Историко-правовой анализ тенденций развития / И.В. Упоров. – СПб : Юридический центр Пресс, 2004.
284. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс як засіб боротьби з хабарництвом / Г.О. Усатий // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 12.
285. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс : монографія / Г.О. Усатий. – К., 2001.
286. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями 1864 года // Российское законодательство X-XX веков. Т. 7. – М. : Юрид. лит., 1991.
287. Утевский Б.С. Советская исправительно-трудовая политика : учебник для правовых вузов и юридических курсов / Б.С. Утевский. – М. : Советское законодательство, 1934.
288. Уткин В.А. Наказание и исправительно-трудовое воздействие / В.А. Уткин. – Томск, 1984.
289. Фефелов П.А. Общественная опасность преступного деяния и основание уголовной ответственности / П.А. Фефелов. – М., 1972.

290. Филимонов О.В. Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации / О.В. Филимонов // Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации : Материалы международной конференции. – М. : PRI, 2001.
291. Флетчер Дж. Основные концепции современного уголовного права / Дж. Флетчер, А.В. Наумов. – М., 1998.
292. Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюремным / И.Я. Фойницкий. – М. : Добросвет-2000 ; Городец, 2000.
293. Фролова Е.Г. Понятие наказания, его цели и система в советском уголовном праве : лекция / Е.Г. Фролова. – Донецк, 1991.
294. Фролова О.Г. Злочинність та система кримінальних покарань / О.Г. Фролова. – К., 1997.
295. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / М. Фуко. – М., 1999.
296. Хавронюк М. Види кримінальних покарань: досвід європейських держав / М. Хавронюк // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №3.
297. Хавронюк М.І. Приватне обвинувачення і примирення за кримінальним законодавством України та інших держав Європи / М.І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №3.
298. Хлицова Е.Г. Ответственность потерпевшего за поведение, способствующее совершению преступления / Е.Г. Хлицова // Визначальні тенденції генезу державності і права // Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Треті Прибузькі юридичні читання» / За ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліоп, 2007.
299. Хлицова О.Г. Статус неповнолітнього потерпілого як системоутворюючий елемент криміналізації / О.Г. Хлицова // Правове життя сучасної України : тези доповідей 10-ї ювілейної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу, Одеськ. націон. юрид. академії. – О. : Фенікс, 2007.
300. Хоменко М.Г. Практика призначення судами кримінального покарання / М.Г. Хоменко, Л.В. Гаврилова, С.А. Солодкий // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – №5.
301. Хохряков Г.Ф. Наказание в виде лишения свободы: оценка эффективности / Г.Ф. Хохряков // Советское государство и право. – 1989. – № 2.

302. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы / Г.Ф. Хохряков. – М. : Юрид. лит., 1991.
303. Хохряков Г.Ф. Уголовное наказание: благо или зло? / Г.Ф. Хохряков // Вестник Верховного Суда СССР. – 1991. – № 9.
304. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: дис. ... доктора юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / П.В. Хряпінський. – Харків, 2010.
305. Хурская Н.Б. Опыт применения общественных (обязательных) работ за рубежом / Н.Б. Хурская // Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации : Материалы международной конференции. – М. : PRI, 2001.
306. Цибульская Г.З. Правовое регулирование воспитательного воздействия на несовершеннолетних осужденных к лишению свободы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Г.З. Цибульская. – Рязань, 2003.
307. Чубраков С.В. Уголовное наказание в виде обязательных работ (перспективные вопросы теории и практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.В. Чубраков. – Томск, 2004.
308. Чугаев А. Условное осуждение в российском уголовном законодательстве / А. Чугаев // Уголовное право. – 2005. – №2.
309. Чугуников И.И. Правоотношения и формы их реализации в уголовном праве Украины: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / И.И. Чугуников. – Одесса, 2001.
310. Чугуников І.І. Кримінальна відповідальність корпоративних суб'єктів / І.І. Чугуников // Правове життя сучасної України : тези доповідей 10-ї ювілейної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу, Одеськ. націон. юрид. академії. – О. : Фенікс, 2007.
311. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность / М.Д. Шаргородский. – Л., 1973.
312. Шмаров И.В. Предупреждение преступности среди освобожденных от наказания / И.В. Шмаров // Советское государство и право. – 1973. – № 4.
313. Шмаров И.В. Социальная адаптация освобожденных от наказания / И.В. Шмаров // Советское государство и право. – 1971. – № 11.

314. Ювенальна юстиція : навчальний посібник / Кол. авторів: А.І. Гусев, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська, Т.Є. Семікоп, І.Г. Терещенко, В.І. Шмеріга ; за заг. ред. Н.М. Крестовської. – Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2006.
315. Юшков Ю.Н. Назначение наказания по совокупности преступлений и приговоров / Ю.Н. Юшков. – М., 1975.
316. Ягунов Д.В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених: автореф. дис. ... канд. наук. з державного управління 25.00.02 / Д.В. Ягунов. – Одеса, 2004.
317. Ягунов Д.В. Ресоціалізація засуджених як напрямок соціальної політики держави / Д.В. Ягунов // Актуальні проблеми політики : 36. наук. праць. – Вип. 17. – Одеса : Юрид. л-ра, 2003.
318. Яковлев А.М. Об эффективности исполнения наказания / А.М. Яковлев // Советское государство и право. – 1964. – № 1.
319. Якубсон В. Трудовые дома для несовершеннолетних правонарушителей в системе учреждений по борьбе с детской преступностью / В. Якубсон // Реформа тюрем и перспективы исправительно-трудового дела в СССР: первое всесоюзное совещание пенитенциарных деятелей 15-21 октября 1928 г. – М. : Мосгослит, 1929.
320. Якушин Н. «Другая жизнь» и поведение несовершеннолетних в местах лишения свободы / Н. Якушин // Дорога дальняя, казенный дом... / Сост. Маймистов И.В. – М. : Молодая гвардия, 1990.
321. Янчук О. Проблемні питання нейтралізації негативного впливу умов позбавлення волі на особистість осіб, які тримаються в установах виконання покарань : учбово-методичний посібник / О. Янчук // Система виконання покарань в Україні: проблеми та перспективи гуманізації. – К. : Арарат-центр, 2000.
322. Яровий А.О. Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, звільнених з виховно-трудових колоній : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А.О. Яровий. – Харків, 2002.
323. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / О.С. Яцун. – Львів, 2009.

ЗМІСТ

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ	3
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ «ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ»	5
ПРОГРАММА СПЕЦКУРСУ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ.....	6
Тема 1. Покарання: принципи, загальні засади та особливі умови призначення	6
Тема 2. Призначення основних видів покарання за кримінальним законодавством України	34
Тема 11. Призначення додаткових видів покарання за кримінальним законодавством України	49
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ, ЗАВДАННЯ І ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	57
Тема 1. Покарання: принципи, загальні засади та особливі умови призначення	58
Тема 2. Призначення основних видів покарання за кримінальним законодавством України	62
Тема 3. Призначення додаткових видів покарання за кримінальним законодавством України	65
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ	69
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З СПЕЦКУРСУ (до іспиту)	79
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	82

Навчальне видання

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

**Навчально-методичний посібник
для слухачів Інституту підготовки професійних суддів**

Коректор *Радіонава І.І.*
Макет *Вітевицька В.Г.*

Підписано до друку 25.02.2011. Формат 60х84/16. Обл.-вид. арк. 5,63. Ум.-друк. арк. 7,37.
Папір офсетний. Друк на дуплікаторі. Зам. № 1106-15. Ціна договірна

**Видано і віддруковано у ПП «Фенікс»
(Свідоцтво ДК №1044 від 17.09.02)**

м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591
e-mail: maritimebooks@yandex.ru
www: law-books.od.ua